

83-423*

PUBLIKATIES

BOEKMANSTICHTING

DANSBELEID GEDECENTRALISEERD?

83-423²

drs. Annelies Schrijnen-van Gastel
drs. Jaap van Straalen

351.854:792 8 : 336.574 : 35.071.6 * 2

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel.: 243736/243737/243738/243739

De Boekmanstichting is een sociaal-wetenschappelijk
studie- en voorlichtingscentrum over kunst en cultuur

Herengracht 415, 1017 BP Amsterdam
Telefoon 020 - 24.37.36.

Bibliotheek en leeszaal zijn op werkdagen van 9-5 uur
voor het publiek geopend.

Ontwerp omslag en lay-out Total Design
Typewerk Mies van Splunter, Ina Wiensesen-Blokker
Druk Krips-Repro, Meppel

CIP-gegevens

Schrijnen-van Gastel, Annelies

Dansbeleid gedecentraliseerd?/Annelies Schrijnen-van
Gastel, Jaap van Straalen. - Amsterdam : Boekmanstichting.
Met lit.opg.

ISBN 90-6650-006-9
SISO 497 UDC 351.854:792.8
trefw.: kunstbeleid; danskunst

INHOUDSOPGAVE

VOORWOORD		4
HOOFDSTUK I	DANSBELEID	6
	I.1. Algemeen	6
	I.2. Rijk	8
	I.3. Provincies	19
	I.4. Grote gemeenten	22
	I.5. Opmerkingen	25
HOOFDSTUK II	BESTUURLIJKE UITWERKING	28
	II.1. Inleiding	28
	II.2. Planmatige aanpak	30
	II.3. Verdeling taken en bevoegdheden	32
	II.4. Financiële uitwerking	41
HOOFDSTUK III	TAAKNIVO'S EN ONDERSTEUNENDE INSTELLINGEN	44
	III.1. Beschrijving van de taaknivo's	44
	III.1.1. Taaknivo-één	44
	III.1.2. Taaknivo-twee	47
	III.1.3. Taaknivo-drie	50
	III.2. Ondersteunende instellingen	53
HOOFDSTUK IV	TOEWIJZING VAN GEZELSCHAPPEN AAN TAAKNIVO'S EN DE FINANCIËLE GEVOLGEN	65
	IV.1. Voorgestelde structuur	65
	IV.2. Financiële gevolgen van de voorgestelde structuur	67
BIJLAGEN		73
LITERATUUR		86

VOORWOORD

In opdracht van de Boekmanstichting te Amsterdam, sociaal-wetenschappelijk studie- en voorlichtingscentrum over kunst en cultuur, hebben Annelies Schrijnen-van Gastel en Jaap van Straalen de vraag bestudeerd wat decentralisatie voor het dansbeleid zou betekenen.

De voorstellen die uit dit onderzoek voortvloeien, zouden in tijden van economische teruggang bij veel beleidsambtenaren op de lachspieren kunnen werken. Voorstellen die geld kosten lijken immers naïef.

Met klem willen de auteurs erop wijzen, dat dit rapport los staat van de bezuinigingen, maar inzicht wil geven in een dansbeleid dat noodzakelijk is. Dat niet alle ideeën op dit moment uitvoerbaar zijn, zal niemand verbazen. Beleidsontwikkeling mag echter in een tijd van bezuinigingen niet stilstaan. In die zin moet dit rapport als een visie op langere termijn worden gezien.

Het rapport is als volgt opgezet: na de inleiding begint het inhoudelijke gedeelte van het rapport met beschrijvingen van het dansbeleid zoals dat wordt gevoerd door rijk, provincies en een aantal grote gemeenten (Hoofdstuk I). In Hoofdstuk II wordt een uitwerking gegeven van de bestuurlijke structuur die tot een samenhangend dansbeleid moet leiden en die de samenhangen tussen dansbeleid en andere beleidsterreinen dient te waarborgen.

Na deze theoretische schets van het algemene kader waarbinnen het onderzoek

III een gedetailleerde beschrijving gegeven van het minimale takenpakket waaraan dansgezelschappen van verschillende omvang moeten voldoen. Daarnaast wordt een schets gegeven van de ondersteunende instellingen op het gebied van de dans, met name waar het de huidige functie betreft.

Als laatste stap geven wij in hoofdstuk V aan hoe volgens ons de verdeling van de bestaande dansgezelschappen over de taaknivo's zou moeten zijn. Daarvoor wordt een basisregel gehanteerd die voortkomt uit de doelstelling die

spreiding van kunst en daarmee van dans bevordert. Het gaat om een aantal dansgezelschappen per regio en de functie die deze groepen vervullen.

Daarna wordt de huidige subsidiestructuur vergeleken met de subsidiestructuur die de gedecentraliseerde situatie met zich meebrengt.

Gezien de achtergronden van beide auteurs, verzorgde Jaap van Straalen de inbreng betreffende de bestuurlijke problematiek en nam Annelies Schrijnen-van Gastel de inbreng over het dansbeleid voor haar rekening.

Beide auteurs waren bij de start van dit onderzoek in dienst van de Boekmanstichting. Zij hebben inmiddels een andere werkring gevonden: Annelies Schrijnen-van Gastel is sinds mei 1981 beleidsmedewerker dans bij de Culturele Raad van Zuid-Holland, Jaap van Straalen is sinds augustus 1982 organisatie-adviseur bij de Postcheque- en Girodienst en Rijkspostspaarbank.

Opkomst danskunstI.1. Algemeen

De jaren zeventig zijn voor het Nederlandse dansbestel van grote betekenis geweest, niet alleen omdat het aantal dansgroepen en produktiekernen enorm toenam, maar ook omdat er sprake was van een grotere betrokkenheid van het publiek bij het dansgebeuren.

Zo kende Nederland tien jaar geleden slechts negen dansgroepen. De publieke belangstelling voor dans was in die tijd mager maar wel gedifferentieerd naar dansaanbod: de verscheidenheid in aanbod ging gepaard met een zeer verschillend geïnteresseerd publiek. Elke groep met een eigen aanbod trok een eigen publiek, niet zozeer naar geografische spreiding, maar veeleer met betrekking tot sociale antecedenten.

Langzaam maar zeker wonnen ballet en dans aan populariteit: de verbreding in het dansaanbod ging samen met een groei van het publiek, zowel wat betreft het absolute aantal bezoeken aan professionele dansvoorstellingen als waar het gaat om amateuristische dansbeoefening:

- stijging van het aantal inschrijvingen voor dansafdelingen aan muziekscholen en partikuliere balletscholen;
- toename in aantal en omvang van volksdansgroepen;
- en: groeiend aantal aanmeldingen voor dansvakopleidingen.

De jaren zeventig worden voor de grotere dansgezelschappen gekenmerkt door konsolidatie of zoals E. van Schaik het noemt: 'De techniek is verbeterd en de artistieke prestaties zijn veelzijdig te noemen' (zie Muziek en Dans, februari 1980). Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater en Scapino Ballet hebben niet alleen in Nederland een naam en een eigen publiek ook in het buitenland genieten zij een grote bekendheid. Het dansaanbod van deze grotere gezelschappen, alsook dat van het Internationaal Folkloristisch Danstheater is vooral gericht op het instandhouden en uitbouwen van verworven waarden in klassiek ballet en moderne dans en wat betreft het Internationaal Folkloristisch Danstheater in volksdans en folklore.

In dezelfde periode zien we dat naast deze meer gevestigde dansgezelschappen kleinere dansgroepen en -produktiekernen ontstaan. De meeste kleine dansgroepen richten zich meer dan de grotere gezelschappen consequent en systematisch op waarden en dansvormen die van recenter datum zijn. De Raad voor de Kunst signaleert in de Nota Naar een beleid voor kleine dansgroepen (september 1978) dat de doelstelling en werkwijze van de kleine dansgroepen vaak geheel anders zijn dan die van de grotere gezelschappen.

Achterstandsituatie

Het gaat daarbij de laatste jaren om zo'n 30 tot 35 kleinere groepen. Slechts een enkele groep ontvangt exploitatiesubsidie; het merendeel is afhankelijk van experimentensubsidies van de rijksoverheid en is verder aangewezen op subsidies van de lagere overheden. In vergelijking met andere kunstvormen bevinden de dans en in het bijzonder de kleinere dansgroepen zich in een grote achterstandsituatie: de ontwikkelingen in deze sector zijn van recente datum en kwamen dus in tijden van economische welvaart nog niet aan bod.

Nu de Nederlandse danskunst in toenemende mate wordt gewaardeerd en in binnen- en buitenland juichende kritieken krijgt, is helaas een economische recessie aangebroken. Voor de danssector en de vernieuwingen in de danskunst kunnen de gevolgen van de recessie een ernstige bedreiging betekenen: immers de kleinere groepen hebben zich altijd al rond een bestaansminimum bewogen. Indien dit minimum verder wordt aangetast, zullen vele kleine dansgroepen en -produktiekernen hun danswerkzaamheden moeten beëindigen. Een dergelijke voor de dans rampzalige situatie moet worden voorkomen. De overheid dient zich niet alleen beleidsmatig, maar ook financieel verantwoordelijk te stellen.

Hoe staat het met die verantwoordelijkheid waar het de professionele dansbeoefening betreft? In hoeverre hebben de verschillende overheidslagen een dansbeleid geformuleerd en koppelen zij daaraan ook financiële consequenties? Die vragen zullen we achtereenvolgens beantwoorden voor het rijk, de provincies en de grotere gemeenten.

I.2. Rijk

De basis van het dansbeleid zoals dat door de rijksoverheid wordt gevoerd, is geformuleerd in de Nota Kunst en kunstbeleid (1976). Als algemene doelstellingen voor kunstbeleid gelden:

1. behoud van culturele waarden en stimuleren van vernieuwingen;
2. spreiding van het aanbod;
3. participatie van de bevolking.

Ook het dansbestel moet aan de verwezenlijking van deze doelstellingen bijdragen. In dat verband is het relevant om aan te geven hoe deze doelstellingen moeten worden vertaald voor het dansbeleid en op welke wijze de doelstellingen zich verhouden tot de praktijk.

Doelstelling 1

De eerste doelstelling luidt in termen van het dansbeleid: behoud van culturele waarden voor de dans door heropvoering van bestaand repertoire, zodat door een tijdsgebonden interpretatie van het reeds bestaande een traditie voortleeft. Voorts kan de dans zich vernieuwen door artistiek onderzoek en experiment met dans- en bewegingsvormen.

Doelstelling 2

De spreidingsdoelstelling beoogt een voldoende geografische en sociale spreiding van de dansvoorzieningen over Nederland met het oog op een goed funktionerend dansbestel voor geheel Nederland. Op deze wijze wordt het dansaanbod bereikbaar voor alle Nederlanders, ongeacht hun woonplaats en ongeacht hun inkomen.

Doelstelling 3

De participatiedoelstelling verwijst naar de taak ervoor zorgt te dragen dat die bevolkingsgroepen dansvoorstellingen kunnen bijwonen danwel zich als amateur kunnen bezig houden met de danskunst - waarvan verwacht kan worden dat zij daarvoor een zekere mate van belangstelling en interesse opbrengen. Tegelijkertijd moet worden bevorderd dat zij die (nog) niet daadwerkelijk participeren over de drempel stappen en naar dansvoorstellingen gaan, danwel op de een of andere wijze gaan deelnemen aan de amateuristische dansbeoefening.

Praktijk dansbestel

HOE VERHOUDEN ZICH NU DEZE DOELSTELLINGEN TOT DE PRAKTIJK VAN HET DANSBESTEL?

De Raad voor de Kunst heeft het antwoord op deze vraag uitgebreid aangegeven in het advies Naar een beleid voor kleine dansgroepen d.d. 5 september 1978.

Omdat een antwoord van de toenmalige Minister van CRM uitbleef, heeft de Raad een hernieuwd advies uitgebracht: Beleid ten aanzien van kleine dansgroepen d.d. 12 januari 1982. De inhoud en strekking van beide adviezen zijn dezelfde, met uitzondering van het hoofdstuk waarin de Raad voor de Kunst een voorstel doet met betrekking tot de wijze van subsidiëring. In het hernieuwde advies is een en ander geaktualiseerd.

Behoud en vernieuwing

De Raad voor de Kunst geeft met betrekking tot de eerste doelstelling aan, dat '... het dansaanbod van de vier grotere gezelschappen vooral gericht (blijkt) te zijn op het instandhouden en uitbouwen van verworven waarden. De vernieuwing die deze gezelschappen nastreven heeft veelal betrekking op het telkens opnieuw herkenbaar maken van de verworven waarden en, anderzijds, met het ontwikkelen van waarden die gebaseerd zijn op de oude'. (Bron: Advies 1978).

De kleine dansgroepen leggen zich in het algemeen toe op werk dat anderssoortig is dan dat van de grotere gezelschappen. Wij citeren de Raad voor de Kunst: 'De kleine dansgroepen leveren een belangrijke bijdrage aan het bestaan van een pluriform dansaanbod. Zij richten zich meestal op andere dansvormen dan de grote dansgezelschappen presenteren. Daarnaast zijn er nogal wat groepen die zich bezig houden met onderzoek en de ontwikkeling van nieuwe waarden, vaak met gebruikmaking van andere kunstvormen, wat het aanbod van deze groepen een vernieuwend en/of experimenteel karakter geeft! (uit: Advies 1982).

Spreiding en participatie

In het licht van de spreidingsdoelstelling en de participatiedoelstelling constateert de Raad voor de Kunst in 1978 'dat de kleine dansgroepen door hun anderssoortige aanbod een ander publiek bereiken dan de grotere gezelschappen. Dit hangt ook samen met het gegeven dat de

kleine dansgroepen veelal optreden in kleinere akkommodaties dan de grote theaters, die voornamelijk het terrein vormen voor de grotere gezelschappen'.

Hoe een en ander in de praktijk gestalte krijgt, illustreren we aan de hand van twee kaarten met:

- de vestigingsplaats van alle dansgroepen die op 1 oktober 1981 bij de Werkgroep Kleine Dansgroepen bekend waren, exclusief de vier grote dansgezelschappen;
- de gegevens van het aantal voorstellingen van alle door het rijk gesubsidieerde dansgezelschappen en van de bevolking naar provincie.

Het eerste kaartje laat zien dat de meerderheid van de kleine dansgroepen is gevestigd in de Randstad, en dat in het Noorden, Oosten en Zuiden van Nederland slechts enkele dansgroepen zijn gevestigd (zie bijlage: adreslijst dansgroepen per 1-10-1981).

Aangezien de meeste kleine dansgroepen niet op landelijke schaal opereren, zullen zij in de regel hun voorstellingen in de omgeving van hun plaats van vestiging geven. Dit betekent, dat de meeste voorstellingen van kleine groepen in de Randstad worden gegeven.

Deze situatie is vergelijkbaar met de spreiding van het aanbod van de grote dansgezelschappen (zie kaart 2): het overgrote deel van de voorstellingen en demonstraties van deze door het rijk gesubsidieerde groepen vindt plaats in West-Nederland. Dit aantal is weliswaar onevenredig groot in relatie tot de procentuele verdeling van de bevolking, maar het aanbod sluit hier aan bij een vraag die meer dan gemiddeld is. Tegelijkertijd zal ook het mechanisme werken dat elk kunstaanbod een eigen vraag schept.

Meer gedetailleerde informatie per gezelschap wijst uit dat vooral het Scapino Ballet maar ook het Internationaal Folkloristisch Danstheater zich meer buiten de Randstad begeven dan Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater.

Kaart 2: Aanbod van gesubsidieerde uitvoerende kunsten te weten danskunst per provincie, in procenten van het totaal, 1979-1980 (eerste cijfer).

Aantal inwoners in procenten van het totaal (tweede cijfer).

(Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek). Zie ook bijlage 2.

Dit alles betekent dat er nauwelijks sprake is van een evenwichtige spreiding van het dansaanbod: in verschillende regio's komt de danskunst zelden of nooit aan bod. Er zijn provincies met een budget voor dansvoorstellingen - soms opgenomen in een post met algemene titel, zoals bijvoorbeeld in Groningen de post 'Cultuur', in Friesland de regeling 'Muziek en theater', in Zeeland de posten 'Evenementen van bovenplaatselijk belang' en 'Bijzondere evenementen en experimenten' - waarop vanuit de danslechter bijna nooit een beroep wordt gedaan. Als oorzaken hiervan geeft men aan: de gebrekkige akkommodatie en de grote financiële risico's voor de dansgroepen als het om vrije voorstellingen gaat.

Het punt van de akkommodatie geldt met name voor de grotere dansgezelschappen; immers de kleine groepen treden vaak op in kleine theaters, in creativiteitscentra, op scholen en dergelijke.

Het tweede punt, het financiële risico, vormt voor zowel grote als kleine dansgroepen vaak een te grote hindernis om voorstellingen buiten de Randstad en dan met name buiten de grote steden te geven. Daar waar door subsidiëring dit financiële risico wordt gereduceerd, kan op beperkte schaal een evenwichtige geografische spreiding van dansactiviteiten tot stand komen, zoals bijvoorbeeld in Oost-Nederland, waar het gezelschap Intro-dans is gevestigd (Arnhem). Sinds kort ontvangt Intro-dans een exploitatiesubsidie van de provincies Gelderland en Overijssel, alsook van de gemeente Arnhem.

Konklusie

Konkluderend kunnen we stellen dat bij de grote dansgezelschappen de diversiteit in artistieke uitgangspunten deze groepen onverwisselbaar maakt en dat de verscheidenheid in aanbod telkens weer een ander publiek trekt. Voor de kleine dansgroepen geldt, dat zij zonder twijfel een verbreding van het dansaanbod hebben teweeg gebracht. Door hun anderssoortige aanbod - of het nu als modern, experimenteel of meer als edukatief te karakteriseren valt - kunnen deze groepen een ander publiek bereiken dan de grote dansgezelschappen.

Behalve artistieke aspecten, spelen daarin mee het feit dat de groepen door hun kleinere omvang mobieler zijn en

gemakkelijker kunnen optreden in kleinere theaters, op scholen, in creativiteitscentra e.d. Dit verhoogt de mogelijkheden voor geografische spreiding van de voorstellingen, niet alleen wat spreiding over Nederland betreft, maar zeker ook in de regio. Hier ligt duidelijk een taak voor de provinciale overheden. Tegelijkertijd kan een sociale spreiding worden gerealiseerd, omdat de genoemde akkommodaties in de dagelijkse praktijk een ander publiek trekken dan de grote schouwburgen. Met het geven van dansvoorstellingen in deze akkommodaties kan wellicht een nieuw publiek worden bereikt.

Indeling dansgroepen

Voor een globale analyse van het dansbestel is de tweedeling in grote en kleine dansgroepen lange tijd bruikbaar geweest. Steeds vaker echter wordt behoefte gevoeld aan een indeling die meer recht doet aan de pluriformiteit van het dansaanbod en de diversiteit van organisatorische en financiële konstellaties in de danswereld.

Wat de pluriformiteit van het dansaanbod aangaat, hanteerde de Raad voor de Kunst bij beoordeling van subsidieaanvragen 1982-1983 op het gebied van de dans globaal de volgende richtingen:

- gezelschappen die zich richten op niet-akademische dans;
- gezelschappen die multi-disciplinair werken;
- edukatief gerichte dansgroepen;
- jazzdansgroepen
- werkplaatsen.

Wellicht ten overvloede merken we op, dat deze richtingen worden onderscheiden voor zover het aanvragen van kleine dansgroepen en produktiekernen betreft; de grote dansgezelschappen vallen hierbuiten.

Naast een indeling naar dansrichtingen komt de Raad voor de Kunst als het om subsidiëring gaat in 1982 met een onderscheid naar de volgende drie categorieën:

- A. Dansgroepen die in aanmerking komen voor een exploitatiesubsidie, hetzij van het rijk, hetzij van de lagere overheden. Behalve de vier grote dansgezelschappen, te weten:

Het Nationale Ballet (Amsterdam)

Nederlands Dans Theater ('s Gravenhage)
Scapino Ballet (Amsterdam)
Internationaal Folkloristisch Danstheater (Amsterdam)
rekent de Raad voor de Kunst hiertoe:
Dansproduktie (Amsterdam)
Intro-dans (Arnhem)
Multi Media (Amsterdam)
Noord Nederlandse Dansgroep (Groningen)
Penta Theater (Rotterdam)
Werkcentrum Dans (Rotterdam)

B. Dansgroepen of danskunstenaars die in aanmerking komen voor een projektsubsidie van het rijk.

De Raad voor de Kunst zegt hierover: 'Hieronder vallen ook een aantal groepen die om diverse redenen wel in aanmerking komen voor een exploitatiesubsidie maar die (...) deze subsidie moeten ontvangen van de lagere overheden in de regio waarin ze werken (en soms ook inderdaad krijgen)'.

Tot deze categorie rekent de Raad voor de Kunst:

Dansgroep Krisztina de Châtel (Amsterdam)
Bewegingsgroep DIN (Amsterdam)
Dance Workshop Amy Gale (Schiedam)
Dansstudio Pauline de Groot (Amsterdam)
Intro-dans (Arnhem)
Dansgroep Ruth Meyer (Amsterdam)
De Nieuwe Dansgroep (Amsterdam)
Noord Nederlandse Dansgroep (Groningen)
Werkcentrum Dans (Rotterdam)

C. Dansgroepen of danskunstenaars die in de afgelopen jaren om diverse redenen geen beroep hebben gedaan op de rijksmiddelen maar dat in de toekomst wel (weer) zouden kunnen doen, òf groepen die wel subsidie hebben aangevraagd maar volgens de Afdeling Muziek en Theater van de Raad voor de Kunst daarvoor niet in aanmerking kwamen op grond van artistieke criteria of omdat het beschikbare budget onvoldoende was.

De Raad voor de Kunst noemt in dit verband de volgende dansgroepen of danskunstenaars:

Beweging Dans (Amsterdam)
Black Vibration Dance Theatre (Abcoude)

Kim van der Boon (Groningen)
 Dance Explosion (Amsterdam)
 Dance Workshop Anne Walsemann ('s Gravenhage)
 Dansers Collectief Tilburg (Tilburg)
 Dansgroep Marjolein Briër (Leiden)
 Danskern Kans/Crawford (Amsterdam)
 Dansresearch (Amsterdam)
 Dansverband de Jet Set (Utrecht)
 Eigentijdse Dans bis (Amsterdam)
 De Groep (Amsterdam)
 Jazz Dance Workshop (Amsterdam)
 Jazz Extension (Zaandijk)
 Ka-dans theater (Amsterdam)
 Jaap en Zwaantje Kleijn (Amsterdam)
 Limburgs Dans Theater (Maastricht)
 Mezzing (Dordrecht)
 Modern Dans Circuit (Rotterdam)
 Petra Rhijnsburger/Eefje de Kievit (Rotterdam)
 Shusaku and Dormu Dance Theatre (Amsterdam)

Voor de groepen die in categorie A zijn genoemd, geldt dat zij kunnen worden gezien als professionele dansgroepen. Voor alle andere groepen is het de vraag of ze professioneel of semi-professioneel zijn. De leden van deze groepen hebben ander werk om in hun levensonderhoud te kunnen voorzien of zij vallen terug op enige vorm van sociale voorziening. Voor deze groepen is dan ook het ontbreken van financiële middelen een essentieel probleem, waardoor een optimaal artistiek functioneren ernstig wordt belemmerd.

Op grond hiervan zien wij meer in de opsplitsing zoals Eefje van Schaik voorstelt in het artikel De verzuiling van de theaterdans (1981).

- A. de zogenaamde 'multi-nationals', zoals Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater en Scapino Ballet;
- B. de kleine gesubsidieerde dansgroepen, die alles in het werk moeten stellen om hun exploitatiesubsidie te behouden of te krijgen, zoals Werkcentrum Dans, Stichting Dansproductie, Penta, Noord Nederlandse Dansgroep, Intro-dans en Krisztina de Châtel.

C. de experimentele danskernen, die veelal afwisselend van samenstelling zijn en incidentele dansprojecten organiseren.

Met name de verschillen in organisatorische en zakelijke basis hebben tot gevolg dat de drie categorieën dansgroepen elk een eigen mentaliteit in werkwijze en benadering van de danspraktijk ontwikkelen. Van Schaik zegt in dit verband dat het vaak voorkomt '... dat de leden van de verschillende groepen nauwelijks van elkaars activiteiten en ideeën op de hoogte zijn, enkele uitzonderingen daargelaten. Een algemene jalousie de métier speelt hierbij zeker een rol, maar méér nog het onvermogen tot wezenlijk begrip en inzicht in elkaars mentaliteit'. En zij konkludeert: 'Zo opereren alle dansgroepen binnen eigen afgebakende terreinen en beïnvloeden zij elkaar slechts binnen hun eigen zuil'.

Er is geen zicht op verbetering van deze situatie, zolang niet duidelijk is hoe de beleidsmatige en financiële verantwoordelijkheden liggen ten aanzien van met name de kleinere dansgroepen.

De Raad voor de Kunst merkt hierover op in het advies van 1982: 'De basis waarop kleine dansgroepen de gelegenheid wordt geboden zich verder te ontwikkelen is nog steeds zeer wankel. Die wankel basis wordt vooral gekenmerkt door de omstandigheid dat de verschillende overheden nauwelijks bereid zijn exploitatiesubsidie te verstrekken'.

Zo ontvingen in 1982 alleen Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater, Scapino Ballet en Internationaal Folkloristisch Danstheater een exploitatiesubsidie van het rijk konform het begrotingsartikel 'subsidies en andere uitgaven voor dans'. Voor het seizoen 1981/82 ging het daarbij om circa f 12.400.000,-*. Op de begroting voor 1982 werd hiervoor ruim f 13.000.000,- gereserveerd. Voor de circa 40 kleine dansgroepen en produktiekernen gaf de begroting f 1.148.000,-- aan. (Het ging daarbij overigens niet om de gebruikelijke 12 maanden, maar om 20 maanden, te weten de periode t/m december 1982).

*) Zie noot op bladzijde 18.

*) Wij hebben ons cijfermateriaal van rijk, provincies en gemeenten gebaseerd op de ingediende begrotingen. Met eventuele wijzigingen in de begrotingen naar aanleiding van amendementen hebben wij geen rekening gehouden. De door ons gehanteerde begrotingscijfers zijn bedoeld om een indicatie te geven van de houding van de overheden ten opzichte van een te voeren dansbeleid en de financiële consequenties die dat met zich meebrengt. Het moge duidelijk zijn dat de begrotingscijfers kunnen afwijken van de bedragen die in de praktijk aan dansactiviteiten worden besteed: immers het komt nogal eens voor dat bij afrekening een overheid het werkelijk uitgegeven bedrag subsidieert in plaats van het begrotingsbedrag.

Beleidsnota's

I.3. Provincies

Een aantal provincies heeft zich de laatste jaren actief bezig gehouden met het formuleren van een kunstbeleid. Zo zijn er in 1981 in Zuid-Holland twee nota's uitgebracht door Gedeputeerde Staten: de Nota Provinciaal Toneelbeleid (maart 1981) en de Nota Provinciaal Theaterbeleid (oktober 1981). In deze laatste nota is een hoofdstuk Dans opgenomen.

Andere recente provinciale nota's waarin een visie op het dansbeleid wordt geformuleerd, zijn: de Nota Provinciaal Cultuurbeleid in Overijssel (november 1978), Nota Cultuurbeleid van de provincie Gelderland (1982) en de Nota Provinciaal Theaterbeleid Noord-Holland (voorjaar 1982). In andere provincies is de betrokkenheid bij de danskunst terug te vinden in de toelichting op de begroting of de omschrijving van een begrotingsartikel. Bij gebrek aan een provinciale nota heeft de Culturele Raad Noord-Brabant een Notitie over het dansbeleid in Noord-Brabant (1981) uitgebracht en heeft de Fryske Kultuerried de Nota Dans in Friesland. Voorstel tot verbetering van de danssituatie (1982) opgesteld. Overigens heeft ook de Culturele Raad Noord-Holland met het uitbrengen van een dansnota (1982) willen bijdragen aan de verbetering van het klimaat voor de dans in zijn provincie. Medio 1983 komt de Culturele Raad Overijssel met een nota over het te voeren dansbeleid.

Dansbudgetten

In totaal stelden de provincies in 1980 f 385.358,- per ingediende begroting beschikbaar voor de professionele dans, dat wil zeggen middels begrotingsposten of subsidieregelingen voor voorstellingen, demonstraties of andere activiteiten van beroepsdansgezelschappen. De posten voor amateuristische dansbeoefening of steunfunctie-activiteiten zijn hier buiten beschouwing gelaten.

In 1982 is door de provincies gezamenlijk ruim f 500.000,- uitgetrokken voor de danskunst, hetgeen zo'n f 120.000,- meer is dan de ingediende begrotingen voor 1980 aangeven en zelfs f 140.000,- meer dan in 1981. Het volgende staatje laat zien dat de stijging met name wordt veroorzaakt door de sterke toename van de be-

grotingspost dans in Gelderland, maar ook in Utrecht, Noord-Holland en Overijssel is het totaal van de subsidie structureel verhoogd.

Voor de overige provincies geldt dat de begrotingsposten de prijsstijgingen niet bijhouden en dus relatief gezien elk jaar dalen.

STAAT 1

Professionele danskunst en de provinciale begrotingen*

	1980	1981	1982
Groningen	-----	-----	-----
Friesland	35.000	35.000	35.000
Drente	19.500	19.500	19.500
Overijssel	40.000	41.650	46.700
Gelderland	78.000	82.000	185.000
Utrecht	20.925	22.225	29.375
Noord-Holland	106.000	89.000	115.000
Zuid-Holland	47.500	47.500	47.500
Zeeland	-----	-----	-----
Noord-Brabant	13.933	-----	-----
Limburg	24.500	30.000	30.000
totaal provin- cies	385.358	366.875	508.075

Van het totaal van de provinciale subsidies in 1982 wordt 45% besteed aan exploitatiesubsidie voor Introdans en is circa 20% via begrotingsposten bij voorbaat gereserveerd voor één van de grote dansgezelschappen. Dit betekent dat de provinciale overheden in 1982 1/3 deel van de danssubsidies wilden besteden aan voorstellingen, projekten en andere dansactiviteiten van kleine dansgroepen, dit is zo'n f 175.000,-. Laten we dit relateren aan het gegeven, dat er eind 1981 in Neder-

* Het gaat hier om cijfers uit de ingediende begrotingen. In de praktijk zijn er afwijkingen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de bijgestelde begroting 1982 van Gelderland: namelijk f 245.000,-, de afrekening 1980 van Overijssel namelijk f 45.000,- en de bijstelling 1981 en 1982 van Overijssel: elk jaar f 5.000,- extra.

land 33 kleine dansgroepen zijn; zij vragen uitkoopsommen die variëren van f 1.500,- tot f 3.250,- per voorstelling. Bij een gemiddelde uitkoopsom van f 2.500,- betekent dit dat van het totale provinciale budget in 1982 slechts 70 voorstellingen kunnen worden gesubsidieerd. Stel dat alle dansgroepen voor deze subsidie in aanmerking zouden kunnen komen, dan was er voor elke groep de mogelijkheid om twee voorstellingen te boeken met behulp van provinciale subsidie!

Gelukkig zal het bedrag dat uiteindelijk aan dans kan worden besteed wat hoger liggen, doordat de meeste provincies naast specifieke begrotingsposten of subsidie-regelingen voor ballet en dans, posten kennen met een algemener karakter of fondsen waaruit ook dansvoorstellingen kunnen worden gesubsidieerd. Als zodanig functioneren onder meer de volgende posten:

'voorstellingen kunstbeoefening' (Noord-Brabant)

'kulturele manifestaties' (Noord-Brabant)

'Regeling muziek en theater' (Friesland)

'Evenementen van bovenplaatselijk belang' (Zeeland)

'Bijzondere evenementen en experimenten' (Zeeland)

'Kultuurspreidingsregeling' (Gelderland)

'Fonds voor culturele activiteiten' (Zuid-Holland)

'Cultuur' (Groningen).

Daarnaast kennen veel provincies subsidies ten behoeve van circuits, service-buro's en dergelijke.

Uit het voorafgaande blijkt, dat slechts enkele provincies bereid bleken tot een financiële tegemoetkoming in de exploitatiekosten van een kleine dansgroep. Dit gaat op voor Gelderland en Overijssel, die samen met Arnhem Intro-dans financieel ondersteunen. Deze beide provincies hebben duidelijk gekozen voor de (mede-)instandhouding van een dansgroep, teneinde het dansaanbod in de betreffende provincie te vergroten, een betere spreiding te bewerkstelligen en de continuïteit in edukatieve activiteiten te bewaken.

Behalve de absolute bedragen die op de begrotingen voor dans zijn opgenomen, is het mogelijk deze cijfers te relateren aan het aantal inwoners per provincie.

De tabel op de volgende bladzijde geeft een overzicht van de uitgaven per inwoner aan de verschillende kunstsectoren op grond van het aantal inwoners per 1 januari 1979. Uit tabel 1 valt af te lezen dat in 1980 van alle provincies Noord-Holland, Gelderland en Drenthe per inwoner het meest besteedden aan dans en dat Groningen en Zeeland geen subsidieposten voor dans hebben gehad. In vergelijking met andere kunstsectoren is het gemiddelde bedrag dat voor dans wordt uitgetrokken bijzonder laag: aan beeldende kunst en opera wordt per inwoner drie tot vier keer meer besteed dan aan dans.

Konklusie

Dansgroepen die niet in aanmerking komen voor subsidiëring door het rijk kunnen slechts in een enkele provincie een beroep doen op een subsidieregeling voor dansvoorstellingen. De beschikbare bedragen zijn echter - behoudens een enkele uitzondering - bijzonder laag, zeker in vergelijking tot de financiële mogelijkheden die er voor bijvoorbeeld toneel en muziek zijn.

I.4. Grote gemeenten

Het dansbeleid van de grootste drie gemeenten in ons land vindt zijn direkte weerslag in de (voorlopige) begrotingscijfers professionele dans voor 1982:

Amsterdam	f 4.269.200,-
Rotterdam	f 2.500.000,-
's-Gravenhage	f 2.148.000,-

In totaal gaat het hier om een bedrag van f 8.917.200,-, waarvan het overgrote deel bestemd is voor de vier grote dansgezelschappen.

Zo neemt Amsterdam o.m. de huisvesting van Het Nationale Ballet, Scapino Ballet en Internationaal Folkloristisch Danstheater voor zijn rekening en resteert er voor de kleinere groepen zo'n 5 tot 6% van het totaal beschikbare bedrag van f 4.269.200,-, namelijk ± f 240.000,-.

De gemeente 's-Gravenhage betaalt de huisvesting van het Nederlands Dans Theater en besteedt minder dan 1% van het totaal voor dans beschikbare budget aan activiteiten van Scapino en kleine dansgroepen: f 13.000,-. In Rotterdam wordt - in vergelijking met Amsterdam en

TABEL 1

uitgaven per inwoner op grond van het aantal inwoners per 1.1.1979

	1980															
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	20	
	muziek	toneel	opera	dans	amat. muziek	muziek-school	amat. toneel	letteren	biblio- theken	musea	beeldende kunst	uitleen- centr.bk	monu- menten	instel- lingen	diversen	totaal
Friesland	4.07	1.78	0.28	0.03	0.20	0.03	0.18	0.49	7.69	2.67	0.05	0.11	1.01	1.86	.33	20.78
Groningen	1.42	1.47	-	-	0.21	1.00	0.25	0.01	1.54	1.68	0.04	0.07	0.92	1.00	.30	9.91
Drente	1.26	1.29	0.43	0.05	0.12	3.37	0.10	-	1.34	5.65	0.07	0.12	1.45	2.70	.08	18.03
Overijssel	1.42	0.53	0.88	0.04	0.01	-	0.08	-	0.69	1.40	0.07	0.17	2.47	1.66	.06	9.48
Gelderland	1.00	0.79	0.31	0.05	0.11	0.92	0.06	0.15	2.46	0.59	0.07	0.15	2.67	0.94	.15	10.42
Utrecht	0.69	0.42	0.02	0.02	0.10	1.21	0.15	-	1.02	0.29	0.07	-	2.68	0.85	.00	7.52
N-Holland	0.99	0.85	0.07	0.05	0.28	0.58	0.06	-	1.10	0.47	0.12	-	2.25	0.98	.11	7.91
Z-Holland	0.48	0.00	0.01	0.02	0.05	0.44	0.04	-	0.89	0.00	0.02	-	1.31	0.33	.07	3.66
Zeeland	0.48	1.04	-	-	0.48	1.41	0.34	0.01	10.74	0.64	0.60	-	1.60	0.86	.14	18.34
N.Brabant	1.38	0.90	0.01	0.01	0.11	0.31	0.27	0.01	1.24	0.72	0.19	-	1.80	0.61	.19	7.75
Limburg	1.55	0.37	0.20	0.02	0.07	0.19	0.19	-	1.06	1.45	0.06	0.24	2.87	0.78	.20	9.25
landelijk	1.13	0.66	0.16	0.03	0.13	0.62	0.12	0.04	1.74	0.85	0.09	0.06	1.98	0.89	.13	8.63

(Bron: Uitgaven lagere overheden: provincies, J. van Straalen, september 1981).

Den Haag - slechts $\pm 10\%$ van het totaal beschikbare bedrag uitgegeven aan de grote dansgezelschappen. Het Werkcentrum Dans en Penta Theater beide gevestigd in Rotterdam, ontvangen elk een exploitatiesubsidie ter hoogte van $\pm 45\%$ respectievelijk bijna 20% van het totaal beschikbare bedrag, te weten f 2.500.000,-. Er resteert $\pm 25\%$ ten behoeve van onder meer activiteiten van kleine dansgroepen en choreografie-opdrachten: zo'n f 650.000,-.

Alles bij elkaar genomen, is van de bijna 9 miljoen gulden die de grootste drie gemeenten op hun begroting 1982 reserveren voor dans, slechts 10% bestemd voor project- en voorstellingssubsidies van kleine dansgroepen. De gemeente Rotterdam heeft bovendien in 1982 op de begroting een bijdrage opgenomen in de exploitatiekosten van Werkcentrum Dans en Penta Theater en neemt daarmee de verantwoordelijkheid voor de instandhouding van twee groepen die zich binnen de gemeentegrenzen bevinden.

In dit licht zijn ook de begrotingscijfers van Arnhem en Groningen interessant, want ook deze beide gemeenten dragen bij aan de instandhouding van een dansgroep. Wat Arnhem betreft, geeft de begroting 1982 aan een bedrag van f 34.616,- ten behoeve van Intro-dans. Op de begroting 1982 van de gemeente Groningen is voor dans een bedrag opgevoerd van f 56.140,-, waarvan f 44.530,- ten behoeve van de NoordNederlandse Dansgroep.

Behalve over de begrotingscijfers van de grootste drie gemeenten, beschikken we over cijfers van andere grote gemeenten, geordend naar provincie. Zie hiervoor staat 2. (Voor een overzicht van de betreffende gemeenten, zie bijlage 3).

Behalve de zojuist genoemde financiële betrokkenheid van Gelderland en Groningen, is ook in Utrecht een subsidie gereserveerd voor dansactiviteiten.

Staat 2

Grootste gemeenten in:

	1980	1981	1982
Groningen			
Friesland	40.000	52.200	56.140
Drenthe			
Overijssel	-----	-----	-----
Gelderland	28.575	33.566	34.616
Utrecht	79.571	86.381	87.780
Noord-Holland	15.319	13.240	15.800
Zuid-Holland	6.293	7.300	7.590
Zeeland	-----	-----	-----
Noord-Brabant	-----	-----	-----
Limburg	-----	-----	-----
totaal	f 169.758	f 192.687	f 201.926

Overigens zijn er behalve de hierboven genoemde budgetten in gemeenten posten met een bredere bestemming dan alleen dans, zoals bijvoorbeeld in Amsterdam de post 'Bijzondere projecten en (experimentele) manifestaties' of de post 'Materiaalfonds' van het Fonds voor de Kunst van de gemeente Amsterdam.

I.5. Opmerkingen

Na de beschrijving van hetgeen door rijk, provincies en grote gemeenten ten aanzien van het dansbeleid wordt voorgestaan en hoe een en ander in de praktijk in financiële termen wordt vertaald, merken we op:

- Een systematisch beleid betreffende de eerste doelstelling van het cultuurbeleid die het behoud van culturele waarden nastreeft, wordt alleen gevoerd voor de vier grote dansgezelschappen: Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater, Scapino Ballet en Internationaal Folkloristisch Danstheater.
- Wat betreft de vier grote gezelschappen zijn de voorstellingen en demonstraties van het Scapino Ballet geografisch nog het meest verspreid; de voorstellingen van Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater zijn vooral in de Randstad te zien.

- Van de kleinere dansgroepen wordt slechts een klein aantal structureel gesubsidieerd. Hierdoor kan slechts in beperkte mate een bijdrage worden geleverd aan een systematisch dansbeleid van de overheid: slechts in een enkele provincie (Gelderland/Overijssel) en hier en daar op lokaal nivo (Arnhem en Rotterdam) kan daadwerkelijk sociale en geografische spreiding worden nastreefd.
- Vooral buiten de Randstad wordt een grotere deelname van de (potentieel) in dans geïnteresseerden aan het bestaande dansaanbod gehinderd door een onvolwaardig spreidingsbeleid. Geografische en sociale spreiding hangen dermate samen, dat - indien het aanbod niet bereikbaar en toegankelijk wordt gemaakt voor (potentiële) belangstellenden - bevordering van participatie geen enkele zin heeft: elk aanbod schept een eigen vraag.
- Spreiding en participatie moeten worden gestimuleerd, maar tegelijkertijd met het voeren van een publieksbeleid moet een aanbodbeleid worden gevoerd, wil men voorkomen dat er een verschraving van het dansaanbod plaats vindt. Met andere woorden: naast een publieksbeleid gericht op participatie, moet in elk geval een beleid worden gevoerd dat gericht is op behoud en ontwikkeling van het aanbod. Immers participatie vindt plaats bij gratie van de variatie in het dansaanbod.

Indien de overheden zich alleen richten op een publieksbeleid, dan wordt onherstelbare schade toegebracht aan de variatie en pluriformiteit in het dansaanbod zoals die zich in de jaren zeventig hebben ontwikkeld en zoals die nog verder zouden kunnen groeien. Het gaat daarbij niet alleen om verantwoordelijkheid van de rijksoverheid, maar zeker ook van de provinciale overheden.

De provincies Gelderland en Overijssel hebben zich dit terdege gerealiseerd.

- De Nederlandse danskunst neemt internationaal gezien een vooraanstaande plaats in, dankzij het veelvuldig samenvallen van scheppende en uitvoerende kunst, met andere woorden: de meeste dansgroepen kunnen werken met eigen choreografen. Bevriezing of vermindering van de financiering van de dans zal tot gevolg hebben dat

zowel bij grote als kleine dansgroepen een groot aantal dansers en danseressen in de WW terecht komt. Het effect daarvan is zonder meer dat de voorhoede-positie van de Nederlandse danskunst wordt aangetast op een wijze die moeilijk terug te draaien en te herstellen is.

AlgemeenII.1. Inleiding

Gemeenten, provincies en rijk zijn voor het dansbeleid verantwoordelijk en hebben de gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het dansbestel dat uit dansgezelschappen, choreografen en ondersteunende en dienstverlenende instellingen bestaat. In de Nota Kunst en kunstbeleid (1976) wordt ervan uitgegaan dat het dansbeleid zoveel mogelijk decentraal bepaald moet worden.

Daarbij moet er gelet worden op:

- een planmatige aanpak van het dansbeleid (par. II.2.);
- een systematische verdeling van taken en bevoegdheden, behorend bij het dansbeleid, over gemeenten, provincies en gemeenten (par. II.3.);
- een subsidiestructuur die bij de planmatige aanpak en de systematische verdeling van taken en bevoegdheden past (par. II.4.).

De bestuurlijke structuur behoort te leiden tot een samenhangend dansbeleid en behoort de samenhang met andere beleidsterreinen te waarborgen. Gegeven de beperkingen die er aan de decentralisatie zijn, is binnen de bestuurlijke structuur decentralisatie mogelijk. Die beperkingen zijn:

- de hogere overheden houden toezicht op de lagere overheden om in een bepaalde mate de eenheid van beleid te garanderen;
- bepaalde voorzieningen kunnen door hun omvang niet op gemeentelijk en sommige voorzieningen niet op het provinciaal nivo bestaan. Dit is een kwestie van de schaal van de voorzieningen. Niet alle gezelschappen zijn gelijk en daarmee samenhangend voeren ze op verschillende wijze hun taken uit. Een geleiding van dansgezelschappen is nodig om de grote verschillen aan de dag te brengen. Met de verschillen zal rekening worden gehouden door de groepen naar grootte in te delen in drie taaknivo's (zie hoofdstuk III). De gezelschappen op het eerste nivo zijn het kleinst en voeren minder

taken uit dan de gezelschappen op de andere nivo's.

Op het derde nivo voert het gezelschap het meest uitgebreid de taken uit.

De beschrijvingen van de taaknivo's geven aan waaraan een dansgezelschap minimaal moet voldoen om tot dat nivo te worden gerekend. Zij vormen een richtlijn voor het gezelschap en de subsidiënt, zodat deze weten wat ze inhoudelijk en financieel van elkaar kunnen verwachten.

De groepen op de verschillende nivo's vormen samen het dansbestel; dit dansbestel heeft een minimum, waaronder het functioneren van het gehele bestel in gevaar komt. Dit minimumbestel geeft de verdeling aan van dansgezelschappen over Nederland. Die verdeling kan alleen gerealiseerd worden door een gezamenlijk beleid van gemeenten, provincies en rijk. Het beleid behoort zodanig gericht te zijn dat het minimumbestel in zijn bestaan wordt gegarandeerd.

Het volgende minimumbestel wordt door ons voorgesteld:

Taaknivo drie

Leidraad voor het vaststellen van de taaknivo-drie-gezelschappen is de variatie in dansaanbod. Deze gezelschappen moeten het grootste gedeelte van het dansaanbod kunnen bieden, zoals klassiek en modern ballet, moderne dans, volksdans en folklore. Uitgangspunt voor deze gezelschappen gezamenlijk is een landelijke uitstraling en het bereiken van een zo breed mogelijk publiek, zowel jongeren als volwassenen.

Taaknivo twee

De taaknivo-twee-gezelschappen bestrijken een regio. Er zijn vijf regio's (Noord, Oost, Zuid, Midden en West) bestaande uit een aantal provincies. Per regio zijn er voorzieningen nodig met betrekking tot een edukatief dansaanbod; in Regio-West zijn er minimaal twee dansgroepen met een experimenteel, modern repertoire.

Taaknivo één

De dansgroepen op dit nivo verkeren in vergelijking met de hiervoor genoemde groepen in een aanloopfase. Zij hebben behoefte aan ondersteuning door en samen-

werking met kollega's. Dit moet zwaarder tellen dan een eventuele behoefte om deze gezelschappen geografisch te spreiden. Dat zal er in de praktijk toe leiden dat we deze gezelschappen dikwijls in de Randstad zullen aantreffen. Hiermee is tevens aangegeven dat het scheppen van een infrastructuur buiten de Randstad niet gemakkelijk is.

De gezelschappen op taaknivo twee en één uit het minimumbestel garanderen een geografisch gespreid aanbod. De bevolking kan zich bovendien met een dansgroep uit eigen provincie of plaats identificeren. De spreiding en verankering van dansgezelschappen worden niet vereenvoudigd door de behoefte van de dansgroepen om zich in de Randstad te vestigen. Hier en daar, en dan valt aan de Randstad te denken, kunnen meer dansgezelschappen voorkomen dan op grond van de eisen van het minimumbestel is vereist. Dat geeft aan, dat in die stad, gemeente of provincie meer dan de gemiddelde belangstelling voor dans bestaat en dat mag geen reden zijn om bijvoorbeeld een om economische redenen gewenste afbouw van danssubsidies te ondersteunen.

II.2. Planmatige aanpak

Ondanks een toenemende nadruk op planning door de overheden en de kaderwet in de kunstensektoren voldoet de planning in vele opzichten nog niet aan de eisen die idealiter gesteld zouden moeten worden. Daarom kunnen de overheden geen goed beeld krijgen van de bijdrage die dansgezelschappen aan het overheidsbeleid leveren. De effectiviteit van de subsidiëring is moeilijk of niet te bepalen. Het principe van de indeling naar taaknivo's kan daarin duidelijkheid brengen. Het taaknivo beschrijft globaal wat van het dansgezelschap verwacht wordt op een bepaald nivo.

Samen met het beleidsplan van het dansgezelschap kan het functioneren van het gezelschap door de subsidiënt worden beoordeeld, afzonderlijk en ten opzichte van de doelstellingen van gemeenten, provincies en rijk. De doelstellingen van het dansbeleid en de inhoud van de taaknivo's moeten in overleg met vertegenwoordigers van de

danssektor worden geformuleerd. Het beleidsplan van het gezelschap bestaat uit elementen waarmee de taaknivo's zijn beschreven en dit vormt de basis van de subsidieaanvraag. En dus van het door de overheden te voeren dansbeleid, want door het begin van de beleidsplanning bij de dansgezelschappen te situeren kunnen zij relatief veel invloed op het te voeren beleid uitoefenen en hebben de ambtenaren minder tijd nodig om het overheidsbeleid voor te bereiden. De dansgezelschappen maken een vierjarenplan en een jaarprogramma aansluitend bij de planning van gemeenten, provincies en rijk. Gelijktijdig wordt een meerjarenbegroting respectievelijk een jaarbegroting en een afrekening opgesteld.

Beleidsplanning dans- gezelschap

Binnen het bestek van dit rapport is het niet mogelijk om op de beleidsplanning van een dansgezelschap in te gaan*.

Wel zullen we de voorwaarden geven waaraan zo'n beschrijving moet voldoen:

- de algemene beschrijving van het beleidsplan moet door een deskundige op het gebied van de dans en planning worden opgesteld;
- wat moeilijk in een plan te vatten is moet in een informatief gedeelte van het plan opgenomen worden;
- de verantwoordelijkheden van enerzijds de directeur en/of het bestuur van het dansgezelschap en anderszijds de ambtenaren en de politici moeten duidelijk worden aangegeven. Het gaat om een verschil tussen het artistiek beleid van het gezelschap en het dansbeleid van de overheid;
- de beschrijving van het plan moet niet gedetailleerd en niet ruim zijn. Er moet ruimte zijn voor een eigen beleid van het gezelschap, zonder het detail uit het oog te verliezen dat nodig is voor een toetsing van het gevoerde beleid.

---

*) Om een idee te krijgen van mogelijkheden voor zo'n beleidsplan verwijzen wij naar het Eindrapport Museumprojekt Friesland (1981) waar een beschrijving van een beleidsplan van een museum is opgenomen.

Het vierjarenplan schetst de ontwikkelingen die het dansgezelschap wil doormaken met de daarbij behorende financiële konsekventies. Het vierjarenplan is de basis voor de garantie voor een subsidie over meerdere jaren. Het jaarprogramma heeft een andere functie.

Niet de wensen staan op de voorgrond, maar de voor het betreffende jaar beschikbare middelen. Die middelen worden in het jaarprogramma aan de verschillende activiteiten toegedeeld.

In het jaarverslag bespreekt het gezelschap de activiteiten die het heeft verricht en vergelijkt die met de voornemens. Redenen voor het welslagen en het mislukken van activiteiten worden zoveel mogelijk gegeven.

II.3. Verdeling van taken en bevoegdheden

De taken en bevoegdheden met betrekking tot het dansbeleid kunnen op verschillende manieren over de gemeenten, provincies en rijk worden verdeeld. In de Nota Kunst en Kunstbeleid wordt een verdeling van taken en bevoegdheden voorgesteld, waarbij zoveel mogelijk taken bij de lagere overheden komen. Rijkstaken moeten worden afgestoten.

Het rijk krijgt echter wel de verantwoordelijkheid voor het algemene beleid toebedeeld, de gemeenten bepalen het specifieke beleid en de provincies vertalen het gemeentelijk beleid in gevolgen voor rijks- en eigen beleid en omgekeerd. Dit geldt algemeen voor alle organisaties.

Ingewikkelder dan het onderscheid tussen algemeen en specifiek beleid, is de vraag welke overheid voor welk gezelschap verantwoordelijk is en hoe dat financieel vertaald moet worden.

In de Nota Kunst en kunstbeleid wordt gesteld dat één overheid voor een dansgezelschap verantwoordelijk moet zijn, zowel beleidsmatig als financieel.

Voor de in dit rapport gegeven indeling naar taaknivo's betekent het voornemen uit de Nota Kunst en kunstbeleid, dat:

- de taaknivo-één-dansgezelschappen voor de verantwoordelijkheid van de gemeenten komen;

- de taaknivo-twee-dansgezelschappen voor de verantwoordelijkheid van de provincie komen;
- de taaknivo-drie-dansgezelschappen voor de verantwoordelijkheid van het rijk komen.

De overheden subsidiëren de gezelschappen waarvoor zij verantwoordelijk zijn.

De vraag die bij zo'n indeling opkomt, is hoe een samenhangend dansbeleid kan worden gegarandeerd, met andere woorden: hoe ervoor wordt gezorgd dat het dansbeleid van de gemeenten, provincies en rijk op elkaar aansluiten. Daarvoor moet eerst uiteen worden gezet welk samenhangend beleid er voor de dans vereist is en of er wettelijke mogelijkheden rond de decentralisatie zijn om zo'n beleid vorm te geven.

Vereisten voor een samenhangend beleid

Een samenhangend dansbeleid is vereist om door bundeling van kennis en vaardigheden bestaande dansvormen te behouden en om research naar nieuwe dansvormen mogelijk te maken.

Er is een overkoepelend beleid nodig dat mede de kwaliteit van het dansaanbod bepaalt. Provincies en rijk zouden hun beleid daarop moeten richten.

Een bestuurlijke vertaling is nodig want:

1.-Niet alle dansgezelschappen kunnen elke produktie tot uitvoering brengen.

-De ontwikkeling van nieuwe dansvormen is niet voorspelbaar en doet zich soms hier dan weer daar voor.

-Het dansbeleid moet gericht zijn op het doorgeven van ervaringen zodat zoveel mogelijk dansgezelschappen van de opgedane kennis en vaardigheden kunnen profiteren.

2. Voor de geografische spreiding van het aanbod en de daarbij benodigde ondersteuning van de dansgezelschappen is een samenhangend beleid nodig. Een beleid van evenwichtige spreiding van gezelschappen over Nederland en de verschillende provincies behoort tot de verantwoordelijkheid van provincies en rijk.

Spreiding, behoud en research zijn nauw met elkaar verbonden. Een beleid vanuit de huidige situatie dat gericht is op stimulering van behoud en research zonder een

spreidingsbeleid zal leiden tot een kwaliteitsverbetering van alleen het aanbod in de Randstad. Een spreidingsbeleid zonder het behoud en de vernieuwing in het oog te houden leidt tot een aanbod van een te laag gehalte in alle provincies: een beleid dat zich alleen op de publieksparticipatie richt leidt tot een vershraling van het aanbod.

Wettelijke mogelijkheden
voor een samenhangend
beleid

Voor het afstemmen van het beleid van gemeenten, provincies en rijk kan - in het verlengde van de Nota Kunst en kunstbeleid - worden gedacht aan de Kaderwet Specifiek Welzijn (KSW). Deze wet beschrijft een planningskader voor overheden dat bij de door ons geschetste planmatige aanpak van het dansbestel aansluit. De vraag is in hoeverre de Kaderwet Specifiek Welzijn een samenhangend beleid kan waarborgen en bevorderen. De Kaderwet geeft de volgende mogelijkheden voor het voeren van een samenhangend beleid:

1. De provincies toetsen de vierjarenplannen die de gemeenten opstellen en het rijk toetst de vierjarenplannen van de provincies;
2. Gemeenten en provincies moeten rekening houden met algemene regels die het rijk kan stellen;
3. Er is een mogelijkheid om aan gemeenten samenwerking op te leggen. Provincies of rijk kunnen zo'n samenwerking opleggen.

Het vaststellen van algemeen geldende regels en het door provincies en/of rijk opleggen van samenwerking aan gemeenten zijn geen gelukkige middelen in een wet die decentralisatie van beleid tot doel heeft. Het is daarom de vraag of deze middelen dikwijls zullen worden gebruikt en of de decentralisatie daardoor niet minder snel wordt gerealiseerd dan aanvankelijk door de overheden werd verwacht.

Bij het aangeven van samenhangend beleid komt dan de nadruk te liggen op de toetsing van de vierjarenplannen. Uit de ontwikkelingsprojekten - dit zijn proefprojekten voor het uitproberen van gedecentraliseerde planning - krijgen we een indruk van de mogelijkheden die de toetsing voor het samenhangend beleid heeft.

Gemeenten moeten een vierjarenplan en een jaarprogramma opstellen. Het vierjarenplan wordt door de provincie getoetst, het jaarprogramma wordt door de gemeenten ter kennisgeving aan de provincies aangeboden. Het zwaartepunt voor het samenhangend beleid ligt dus in de toetsing van de vierjarenplannen.

In de praktijk echter blijken de vierjarenplannen geen concrete beleidsvoornemens te bevatten. Meestal staan er globale beleidsintenties in, die zich niet voor toetsing lenen.

Het is niet te controleren of deze intenties in daadwerkelijk beleid worden omgezet. Het globale karakter van de invulling van het vierjarenplan bemoeilijkt het tot stand komen van een samenhangend beleid.

De vraag is dan of er alsnog bij het vaststellen van het jaarprogramma samenhang kan worden gegarandeerd.

Dit programma wordt weliswaar niet door een hogere overheid getoetst, maar de dansgezelschappen hebben de mogelijkheid om in beroep te gaan tegen het in het programma voorgestelde beleid.

In de praktijk zijn tot nog toe de mogelijkheden van beroep uit de Kaderwet Specifiek Welzijn niet gebruikt. Het jaarprogramma wordt gelijktijdig met de begroting vastgesteld. Beroep tegen het jaarprogramma is in de ontwikkelingsprojecten daardoor niet voorgekomen.

Ondanks de kanttekeningen die bij de Kaderwet Specifiek Welzijn kunnen worden geplaatst, lijken andere bestuurlijke alternatieven die op een samenhangend beleid zijn gericht niet of moeizaam erkenning te krijgen. Door de slechte ervaringen met de koppelsubsidiëring is een zelfstandig beleid van gemeenten en provincies tot een vrijwel onaantastbaar streven gemaakt. Beïnvloedings-technieken en methoden waarmee de overheden zich tegen elkaars beïnvloeding kunnen verweren, nemen de plaats in van een gezamenlijke beleidsverantwoordelijkheid. Er is een verschil tussen deze juridische oplossing en de oplossing die in de organisatiekunde voor het decentralisatieprobleem zou worden gekozen.

Van de organisatiekundige benaderingswijze geven we hier een beschrijving. Deze benadering gaat ervan uit dat overheden overleggen terwille van een beleidssamenhang. Plannen en programma's vormen het uitgangspunt van overleg en worden zoveel bijgesteld als het gezamenlijke beleid dat eist.

De overlegsituatie is alleen voor die gezelschappen van belang die een schakel zijn in het samenhangend beleid. Die gezelschappen krijgen twee subsidiënten: één van een lagere en één van een hogere overheidslaag.

De hogere overheid is er voor het samenhangende beleid. De lagere overheid is de hoofdverantwoordelijke voor het dansgezelschap. Haar beleid staat voorop en wordt waar dat nodig is, aangepast aan de eisen die het samenhangend beleid stelt. Voor de overheden kan dan de volgende verdeling van verantwoordelijkheden worden gemaakt (die van de Kaderwet Specifiek Welzijn) zal er naast worden gesteld):

SCHEMA 1	Organisatiekundige benadering		Kaderwet Specifiek Welzijn
	hoofdsubsidiënt	medesubsidiënt	subsidiënt
taaknivo-drie-gezelschap	rijk	-	rijk
taaknivo-twee-gezelschap	provincie of grote gemeente	rijk	provincie
taaknivo-één-gezelschap*	gemeente	(provincie)	gemeente

Voor de verdeling in schema 1 moet aan de voorwaarde voldaan zijn, dat het minimumbestel is ingevuld.

*) Taaknivo-één-gezelschappen met een experimenteel karakter zouden voor een beperkte tijd aanspraak moeten kunnen maken op een rijkssubsidie die later door de standplaatsgemeente wordt overgenomen.

Bij de opbouw van het minimumbestel of delen daarvan moeten de mede-subsidiënten meer inbreng hebben. Zij zijn dan verantwoordelijk voor het spreidingsbeleid. Er zou aan het volgende schema kunnen worden gedacht:

SCHEMA 2	Organisatiekundige benadering	
	hoofdsubsidiënt	medesubsidiënt
taaknivo-drie-gezelschap	rijk	-
taaknivo-twee-gezelschap	rijk	provincie
taaknivo-één-gezelschap	provincie	gemeente

Dit is een verdeling van taken en bevoegdheden die zeer centralistisch is: de doelstelling om het dansaanbod te spreiden heeft de voorrang gekregen. Is dat gebeurd dan zal stapsgewijs schema 1 bereikt moeten kunnen worden.

Overleg tussen
subsidiënten

We zullen hier niet ingaan op de wijze waarop het overleg tussen hoofdsubsidiënt en medesubsidiënt wordt gevoerd. Wel volgt nu een overzicht van de onderwerpen van overleg.

Onderwerpen van het overleg:

- Het verhogen of verlagen van het taaknivo van een dansgezelschap. Het minimumbestel mag echter door het verlagen van een taaknivo niet worden aangetast;
- Het verwijderen van een dansgezelschap uit het dansbestel en de oprichting van nieuwe dansgezelschappen. Door de verwijdering van dansgezelschappen mag het minimumdansbestel niet worden aangetast;
- Het aantal voorstellingen dat het dansgezelschap buiten de standplaats zal geven;
- De mate waarin en de wijze waarop dansgezelschappen elkaar diensten verlenen. De dienstverlening zal zich op professionalisering en dansresearch richten.

Hoewel sommige gezelschappen meer dan één subsidiënt hebben, is in dit voorstel geen sprake van een koppelsubsidie. Elk van de subsidiënten kan de subsidie verhogen, verlagen of stoppen binnen de beginselen van behoorlijk bestuur zonder dat de andere subsidiënt daar konsekwenties aan verbindt. De hoofdsubsidiënt zal de subsidie alleen dan terugtrekken als het gaat om een algehele afkeuring van het beleid. Het wegvallen van de hoofdsubsidie zal over het algemeen het einde van het gezelschap betekenen: het politieke draagvlak is aan het dansgezelschap ontvallen. De mede-subsidiënt kan de subsidie terugtrekken als het betreffende dansgezelschap geen belang meer heeft binnen het totale aanbod, dat wordt medegesubsidieerd. De medesubsidie behoort niet substantieel te zijn zodat het stoppen van de medesubsidie het voortbestaan van het gezelschap niet in gevaar brengt.

De mogelijkheid om het taaknivo van dansgroepen te verhogen en te verlagen is van belang, omdat dikwijls een éénmaal gemaakte verdeling van gezelschappen tot verstarring leidt, terwijl een dansgezelschap in ontwikkeling behoort te zijn.

Een dansgezelschap, initiatief of experiment kan in principe de volgende fasen doormaken:

- startfase;
- opbloei;
- stabiliserende fase;
- afbouwfase.

De vraag is of het gezelschap in elke fase dezelfde subsidiënt moet hebben. Experimenten ontstaan dikwijls als een idee van een kleine groep dansers die zijn bestaansrecht heeft bewezen en die daarvoor een gemeentelijke of rijkssubsidie aanvraagt. Om in aanmerking te komen voor rijkssubsidie, geldt dat de produktie vernieuwende aspecten moet hebben. In de regel zijn-in de praktijk maar ook in ons model-gemeente en rijk de eerst-aangewezenen om bij experimenten op te treden als subsidiënt. Het rijk zou in het hieraangegeven model aan de subsidie de voorwaarde moeten verbinden, dat die subsidie in principe éénmalig wordt toegekend of voor een

bepaalde periode. De lagere overheid zou in de hier wenselijk geachte situatie de subsidiëring daarna over moeten nemen, zodat het rijks­geld beschikbaar blijft voor experimenten. Voor de meeste gemeenten wordt het dansge­zelschap onbetaalbaar als het te groot is. Een mede­subsidie komt binnen bereik, en soms zal de provincie van medesubsidiënt hoofdsubsidiënt worden en het rijk mede­subsidiënt. Ten gevolge van de indeling in taaknivo's zal het dansge­zelschap dat groeit steeds door die over­heid worden gesubsidieerd, waar het kwa schaal bij past. Als het gezelschap in de afbouw­fase komt kan desondanks blijken dat het onmisbaar is in het landelijk of provin­ciaal aanbod. De medesubsidiënten kunnen dan de zorg voor zo'n gezelschap op zich nemen, zodat een gevarieerd aanbod is gegarandeerd.

Overleg dansbeleid kan
niet op zichzelf staan

Het overleg dat we hierboven hebben voorgesteld is in bestuurlijke termen een vorm van komplementair bestuur. Deze vorm van overleg is naar aanleiding van de Kaderwet Specifiek Welzijn ontwikkeld en het lijkt dat deze alleen voor zeer zwaarwichtige problemen gebruikt zal gaan worden.

Dat heeft twee redenen:

Ten eerste maakt overleg de Kaderwet ingewikkelder dan is bedoeld. Het nodeloos in het leven roepen van overleg­situaties is ongewenst, zeker als het beleidsterrein relatief klein is. De bestuurlijke structuur is dan relatief te ingewikkeld en te zwaar voor het beleids­terrein.

Ten tweede is het komplementair bestuur door bestuurs­kundigen erg zwaar gemaakt. Wij stellen niet zo'n zware vorm van overleg voor, maar wij pleiten voor overleg als het beleid samenvat vereist. Het zou mogelijk moeten zijn om een breed cultuuroverleg te krijgen dat niet te zwaar is. De redenen voor overleg die voor dans gelden, zijn op de gehele kunstensektor, de musea, de monumenten­zorg en het landschapsbehoud van toepassing. Het overleg over het dansbeleid maakt daarmee deel uit van een breed cultuuroverleg. De afzonderlijke regelingen die voor deze sectoren bestaan worden dan samengevoegd in één regeling, zonder afbreuk te doen aan de specifieke ken­

merken die deze sectoren gemeen hebben.

Eén van deze kenmerken is de tweevoudige taakstelling: die van het behoud en research en die van het publieksgericht functioneren. Aan het publieksgericht functioneren moeten weliswaar behoud en research vooraf gaan, maar niet alle behouds- en researchtaken leiden tot publieksgericht functioneren.

Zowel in het onderzoek Kunstbeleid en decentralisatie (1981) als in het Eindrapport museumproject Friesland wordt gesignaleerd, dat het rijk zich relatief meer op het behoud richt, dat de provincie de nadruk legt op spreiding van de voorzieningen en dat de gemeenten het publieksgericht functioneren van de instellingen in hun beleid benadrukken. In het hier gepresenteerde model zou de medesubsiënt zich dan op spreiding van behoud- en researchtaken kunnen richten en de hoofdsubsidiënt zou meer aandacht aan het publieksgericht functioneren kunnen schenken. De tweevoudige taakstelling heeft zo niet alleen een bestuurlijke vertaling, maar ook een bestuurlijke ondersteuning gekregen.

Intergemeentelijke samenwerking

De door provincies en rijk opgelegde samenwerking tussen gemeenten wijzen wij af, zonder vrijwillige samenwerking uit te sluiten. Voor de afwijzing zijn twee motieven te geven:

- De dans is een politiek oninteressant beleidsterrein; als zodanig kan het in een samenwerkingsverband van gemeenten tussen de wal en het schip terecht komen. Voorlichting over dansbeleid aan gemeenten door de provinciale culturele raden zou hierin verbetering kunnen brengen.
- In een samenwerkingsverband hebben we een situatie van veel subsidiënten. Dat brengt ons terug in de ongewenste situatie van koppelsubsidiëring.

Een betere oplossing lijkt het om de vergoeding die de diverse gemeenten voor de afname van dansproducties betalen achteraf met de subsidie van de hoofdsubsidiënt te verrekenen. Daarmee wordt de verantwoordelijkheid van de gemeente die hoofdsubsidiënt is benadrukt, zonder de mogelijke financiële betrokkenheid van andere gemeenten te veronachtzamen.

Interprovinciale samenwerking

Hoewel we in principe tegen samenwerking tussen overheden van eenzelfde bestuurslaag zijn als die samenwerking niet vrijwillig is, moet er een uitzondering worden gemaakt voor een aantal provincies. Met name gaat het om samenwerking tussen de drie noordelijke provincies (Groningen, Friesland, Drente), tussen de twee zuidelijke provincies (Noord-Brabant, Limburg) en tussen de provincies Gelderland, Overijssel en Utrecht. Het is niet realistisch te veronderstellen dat elke provincie een dansgezelschap op taaknivo-twee heeft. Onze indeling in regio's geeft dit aan. De provincies die tot de regio behoren zullen samen een beleid moeten formuleren. De provincie, waarin het gezelschap is gevestigd, is hoofdsubsidiënt. De provincies uit de regio betalen in gelijke delen de medesubsidie aan de hoofdsubsidiënt. Het gaat om een samenwerking van maximaal drie provincies.

II.4. Financiële uitwerking

In een stelsel van twee subsidiënten moet de medesubsidie gemakkelijk bepaald kunnen worden.

Medesubsidie

De medesubsidie behoort bij en vloeit voort uit de voorkeur voor de overlegstructuur. De stelling 'wie bepaalt, die betaalt' betekent dat de financiële inbreng van de subsidiënten in overeenstemming moet zijn met de mate, waarin zij het beleid medebepalen.

De subsidie heeft betrekking op (het deel van) het beleid dat (mee)bepaald wordt. Zo wordt de samenhang van het beleid door de medesubsubsidiënt bepaald.

De medesubsidie mag geen substantieel gedeelte van de totale subsidie uitmaken, zodat het voortbestaan van het gezelschap niet door het stoppen van de medesubsidie in gevaar kan komen. De medesubsidie moet vast zijn en bijvoorbeeld de grootte van een formatieplaats van een choreograaf omvatten. Zo wordt niet alleen samenhang in het beleid, maar ook de kwaliteit van het dansaanbod mede bepaald.

Algemene en specifieke
uitkeringen

De medesubsidie is een specifieke uitkering: een uitkering die één overheid aan een andere doet voor een nauw omschreven doel. Dit type uitkering wordt door bestuurskundigen kritisch beschouwd omdat er een wirwar van verschillende regelingen door kan ontstaan. Verder stelt men, dat deze uitkering de beleidsvrijheid van de lagere overheden nodeloos inperkt, in tegenstelling tot de algemene uitkering die gemeenten en provincies ontvangen en waaraan in principe geen nadere voorwaarden verbonden zijn.

Deze kritiek kan op een aantal punten van kommentaar worden voorzien:

- Een specifieke uitkering die op een planprocedure volgt moet bij het geplande aansluiten. In een planprocedure ligt de beleidsvrijheid niet in het besteden van gelden maar in het vrijelijk kunnen vormgeven van beleidsintenties. Zolang de specifieke uitkering daarbij aansluit past deze uitkering zeer goed bij de planmatige aanpak en een systematische verdeling van taken en bevoegdheden tussen overheden.
- In de Kaderwet Specifiek Welzijn wordt aan het rijk de mogelijkheid gegeven om richtlijnen op te stellen die een samenhangend beleid kunnen bevorderen zonder dat het daar de financiële consequenties van hoeft te dragen. Dit lijkt ons onjuist en het onderstreept de stelling, dat bij planning de vrijheid van beleid niet in de besteding van middelen, maar in het opstellen van het plan ligt. Het rijk zou volgens de Kaderwet beleid mogen bepalen zonder te betalen.

De voordelen van de algemene uitkering (o.a. het tegengaan van een wirwar aan regelingen) moet afgewogen worden tegen de aantrekkelijke kanten van een brede specifieke uitkering aansluitend bij het voorgestelde brede cultuuroverleg (nauwgezette aansluiting van financiën bij de gemaakte plannen).

Vanuit de danssector bepleiten wij de specifieke uitkering, omdat het beleids- en financiële verantwoordelijkheden van hogere overheden duidelijk aan elkaar verbindt. Bovendien wordt tegen gegaan dat de nu bestaande bijdragen

van het rijk via de algemene uitkering versplinterd worden over gemeenten die op dit moment geen dansbeleid ontplooiën.

III.1. Beschrijving van de taaknivo'sIII.1.1. Taaknivo-éénPersoneel

De groep op taaknivo-één beschikt niet over personeel in vaste dienst: de medewerkers worden op kontraktbasis aangenomen per projekt en de honoraria worden vastgesteld per repetitie en per voorstelling.

De personele basis van de groep wordt gevormd door één of meer kernleden met gemeenschappelijke interesse, een gemeenschappelijke filosofie met name op artistiek-inhoudelijk gebied.

De kernleden hebben een dansvakopleiding gevolgd en tenminste één van de kernleden heeft laten zien als choreograaf te kunnen functioneren.

De groep heeft per projekt ongeveer twaalf mensen in dienst waaronder tenminste één technikus.

Gezien de aanwezigheid van choregrafisch potentieel, maakt de groep tenminste één choreografie per jaar en per projekt wordt een begroting opgesteld.

Bij de groep op taaknivo-één ontbreekt het aan goede kennis van en inzicht in management en administratieve werkzaamheden, alsook met betrekking tot subsidie-regelingen en het opstellen van begrotingen. Externe deskundigen moeten inzicht verschaffen in dergelijke financieel-technische zaken. Dit impliceert dat in de begroting van de groep per projekt een post dient te zijn opgenomen ten behoeve van de financiële administratie. Daarnaast is het noodzakelijk dat, met name ten behoeve van groepen op nivo-één, als basisvoorziening een handboek wordt samengesteld met up-to-date informatie over financieel-technische aangelegenheden.

Huisvesting/materiaal

De groep moet kunnen trainen en produkties voorbereiden. Hiervoor is een studio nodig, weliswaar niet kontinuu, maar incidenteel en ad-hoc, namelijk voor

een specifiek projekt.

Er moet geïnventariseerd worden wat de minimale technische vereisten zijn van een studio. Zodra een projekt van start gaat, moet een dergelijke studio kunnen worden betrokken door huur, door gebruik van een studio-ruimte van/samen met andere groepen of door gebruik van een studio van een opleidingsinstelling. In dit verband is het zinvol te inventariseren welke studioruimten beschikbaar zijn en op welk tijdstip.

Repertoire

De groep op taaknivo-één houdt zich alleen bezig met het maken en uitvoeren van eigen choreografieën, dat wil zeggen choreografieën van (één van)de kernleden van de groep. Ad hoc wordt de groep geformeerd rond een bepaalde choreograaf.

De groep geeft een omschrijving van de aard van het repertoire en de wijze waarop men dit artistiek wil waarmaken. Men probeert telkens weer wat verder te komen met het choreografisch experimenteren, veelal in samenwerking met andere disciplines zoals muziek, beeldende kunst en video.

In dit kader is het niet nodig dat decor, kostuums, licht- en geluidsapparatuur in eigen beheer worden aangeschaft. Het ligt voor de hand om dergelijke voorzieningen per produktie op huurbasis te betrekken. Op de begroting van de groep dient hiervoor een bedrag te worden gereserveerd.

Het is zinvol om te inventariseren waar materiaal en apparatuur beschikbaar is en om wat voor zaken het daarbij precies gaat. Voor het vervoer van personeel en dekors, kostuums en apparatuur ten behoeve van een voorstelling geldt dat per voorstelling deze kosten moeten worden doorberekend.

Dokumentatie

De groep legt het proces van ontwikkeling vast, schriftelijk, met behulp van video, door middel van foto's. Jaarlijks brengt de groep verslag uit over de vorderingen en presentaties aan het publiek.

Uit het dokumentatiemateriaal moet duidelijk blijken welk proces de groep heeft gevolgd of volgt om choreografische ideeën voorstellingsrijp te maken.

Publiek/presentatie

De groep moet duidelijk formuleren op welke wijze men het beoogde repertoire wil presenteren - al dan niet edukatief gericht - en op welke doelgroepen men zijn aandacht wil konsentreren. De artistieke ontwikkeling is richtlijn voor de presentatie, die tot uiting kan komen in voorstellingen, demonstraties, dagprojecten, kursussen, lessen.

Publiek/begeleiding

De begeleiding moet bestaan uit al dan niet geïllustreerde programma's, mondelinge uitleg en toelichting betreffende het geboden produkt en de bedoeling die de groep heeft met een voorstelling of projekt. Op de begroting dient een post te staan voor de kosten die voortvloeien uit een adequate voorlichting en begeleiding van het (potentiële) publiek.

Publiek/publiciteit

De groep streeft ernaar om op plaatselijk en regionaal nivo kontakten te leggen en te onderhouden met plaatselijke culturele instellingen en organisaties, muziekscholen met dansafdeling, kleinere akkommodaties, persorganen, andere kleine dansgroepen. De groep maakt haar aanbod kenbaar met behulp van folders en fotomateriaal. Ten behoeve hiervan moet op de begroting een post 'wervingskosten' voorkomen.

III.1.2. Taaknivo-twee

Personeel

De groep op taaknivo-twee funktioneert als een continue voorziening en bestaat uit een vaste kern van minimaal vijf mensen in loondienst. Het gaat daarbij om vijf vaste formatieplaatsen die door de groep zelf kunnen worden ingevuld, met dien verstande, dat minimaal één formatieplaats wordt ingevuld met een choreograaf.

De mensen die worden gekontrakteerd, vormen een vaste kern, maken zelf hun choreografieën en verzorgen de uitvoering. Dit betekent, dat behalve een choreograaf, danser(s)/speler(s) en specialisten zoals een musicus, technicus, zakelijk leider (die begrotingen opstelt en subsidiedeskundig is) in dienst genomen kunnen worden.

Voor andere specifieke kennis is men aangewezen op externe deskundigheden: bepaalde deeltaken worden uitbesteed zoals financiële en personeelsadministratie, financieel jaarverslag (accountant).

Per project wordt bekeken of de groep uitgebreid moet worden op kontraktbasis.

Per jaar/seizoen wordt een begroting opgesteld.

Op grond van het voorafgaande bevat de begroting van een groep op taaknivo-twee een bedrag ten behoeve van voorbereiding van een project en uitvoering in een aantal voorstellingen. Dit impliceert een begrotingspost voor het gebruik maken van externe deskundigheid.

Gegeven de vaste formatieplaats voor minimaal één choreograaf, brengt de groep op taaknivo-twee minimaal twee choreografieën per jaar uit.

Huisvesting/materiaal

De groep beschikt over een vaste studio - die eventueel met anderen gebruikt wordt - voorzien van kleedruimte, douche, toilet en kleine opslagruimte. Naast studio-ruimte dient minimaal één andere ruimte beschikbaar te zijn voor administratieve en andere werkzaamheden, als ontmoetingsruimte/koffiekamer.

Wat materiaal betreft:

- De administratieve inventaris is in eigen beheer.
De omvang is naar rato van het aantal personeelsleden in vaste dienst;
- Materiaalbenodigdheden voor de voorbereiding van de produktie, zoals dekor, verlichting en kostuums zijn in eigen beheer;
- Materiaal of inventaris voor de uitvoering van de produktie:
  - a) vervoersbenodigdheden zijn op huurbasis of deklaratiebasis;
  - b) publiciteitsvoorzieningen zijn in eigen beheer.

De voorzieningen in eigen beheer vormen een vaste post op de begroting. Alle andere voorzieningen vinden plaats op huur- of deklaratiebasis en worden per projekt/per voorstelling doorberekend.

Repertoire

De groep op taaknivo-twee houdt zich bezig met moderne of experimentele danskunst ofwel met vormings- c.q. edukatieve dans. Reprises van bestaande choreografieën kunnen voorkomen.

Dokumentatie

De groep op taaknivo-twee moet alle choreografieën beschrijven - zo mogelijk met behulp van dansnotatie - en op video met foto's vastleggen. Van dekors en kostuums wordt een beschrijving gegeven en dienen foto's te worden gemaakt.

Er moeten foto's en recensies worden verzameld en programma's, folders en affiches moeten worden bewaard. Er moet een inhoudelijk en financieel jaarverslag worden opgesteld.

Publiek/presentatie

De groep moet duidelijk doelstellingen formuleren met name waar het gaat om de wijze waarop men zich wil presenteren aan het publiek en welk publiek men wil bereiken.

Publiek/begeleiding

De groep op taaknivo-twee heeft eenzelfde benadering als die op taaknivo-één in begeleiding van het publiek, hetgeen financiële konsekwenties voor de begroting met zich meebrengt.

Publiek/publiciteit

De groep moet affiches verzorgen en folders waardoor men meer bekendheid krijgt en de aandacht op zich vestigt van potentieel publiek (zoals het konventionele danspubliek en zij die in avant-garde muziek en beeldende kunst zijn geïnteresseerd).

Programma's moeten worden bekend gemaakt aan accommodaties (kleine en grotere), culturele instellingen en organisaties, overheden, pers, kollegae-groepen, dans(vak)opleidingen.

III.1.3. Taaknivo-drie

Personeel

De groep op taaknivo-drie dient een meerjarenbegroting in, op basis waarvan de hoeveelheid en aard van de formatieplaatsen wordt bepaald.

Deze mensen worden allen in vaste dienst genomen.

In het meerjarenplan heeft het gezelschap aangegeven wat de rechtspositie van het personeel is.

Het merendeel van de medewerkers bestaat uit mensen met een dansopleiding: dansers.

De leiding van de groep wordt gevormd door een zakelijk en een artistiek directeur.

Andere deskundigen zijn: balletmeester, administrateur/boekhouder, sociaal begeleider, bedrijfsarts.

Het middenkader wordt gevormd door inspiciënten, technici, pers- en publiciteitsmensen, administratief personeel.

Daarnaast is er algemeen personeel: mensen van de kostuumafdeling en huishoudelijke dienst. Sommige taken worden uitbesteed aan externe diensten, zoals bijvoorbeeld het schoonmaken.

Gezien de omvang van de groep zullen er professionele eisen worden gesteld aan de financiële verslaglegging.

Huisvesting/materiaal

De groep op taaknivo-drie moet kunnen beschikken over:

- één of meer eigen studioruimtes met kleedkamers, douches en toiletten; het aantal/de omvang is afhankelijk van het aantal produkties balletten of dansstukken dat tegelijkertijd wordt ingestudeerd;
- direktieruimte, ruimte voor sekretariaat met garderobe;
- ruimte voor opslag van dekors en kostuums;
- kantine of koffiekamer.

De groep moet een vaste speelplaats hebben, die geschikt is om voorstellingen te geven.

De groep dient inventaris in eigen beheer te hebben voorzover dit

- de administratieve inventaris aangaat;
- de voorbereiding en uitvoering van een produktie betreft.

Deze voorzieningen in eigen beheer vormen een vaste begrotingspost.

Repertoire

De groep op taaknivo-drie bestrijkt een vrij breed repertoire. De groep brengt niet alleen choreografieën van huischoreografen, maar biedt ook mogelijkheden voor jonge, aankomende choreografen middels een workshop (ruimte voor onderzoek) voor dansers van het eigen gezelschap met choreografische inspiraties en aspiraties.

Dokumentatie

De groep moet alle produkties, balletten of dansstukken van het repertoire registreren door middel van beschrijving - zo mogelijk in dansnotatie - en vastlegging op videotape.

Kostuums en dekors moeten worden beschreven en gefotografeerd.

Er moeten foto's en recensies (knipselarchief) worden verzameld. Voor de werken van de meer gearriveerde choreografen of de huischoreografen is het relevant om het produkt te dokumenteren; van de aankomende choreografen is met name de registratie van het proces van de totstandkoming van een choreografie van belang.

Programma's, affiches en folders worden verzameld en er wordt een financieel en inhoudelijk jaarverslag opgesteld. Ten behoeve van de informatiefunctie kan de groep een eigen bulletin uitgeven.

Publiek/presentatie

De groep moet een beleidsplan opstellen, waarin staat aangegeven hoe de produkties worden gepresenteerd en op welke publieksgroep men zich richt. Zo:

- kunnen programma's gebracht worden waarin de veelzijdigheid van het repertoire tot uiting komt;
- kunnen programma's rond een bepaald thema zijn samengesteld;
- kunnen er programma's zijn voor een specifieke doel-

- groep zoals bijvoorbeeld een familiematinee;
- kan medewerking worden verleend aan een opera of televisie-opname;
  - kunnen er instructieve voorstellingen of demonstraties zijn.

Publiek/begeleiding

De presentaties worden begeleid door een gedrukte tekst in de vorm van al dan niet geïllustreerde programma's. Betreft het een presentatie aan een specifieke doelgroep dan kan een mondelinge of schriftelijke toelichting worden gegeven van het programma of de programma-onderdelen. Meer inzicht in de gang van zaken binnen de groep wordt verstrekt door open dagen of een open huis te organiseren.

Publiek/publiciteit

De standplaats en vestiging van de groep moet herkenbaar zijn. De groep moet affiches en folders verspreiden waarmee potentieel publiek kan worden geattendeerd op het bestaan van de groep en het dansaanbod dat deze groep verzorgt.

De groep dient ervoor te zorgen dat haar dansactiviteiten bekend zijn bij culturele organisaties en instellingen, overheden, pers, kollegae-groepen op het gebied van de podiumkunsten, akkommodaties, dans(vak)op-leidingen en bij eventuele specifieke doelgroepen.

III.2. Ondersteunende instellingen

Een professioneel dansbestel is theoretisch gezien gebaat bij contacten tussen dansgroepen en dansers die uitmonden in onderlinge dienstverlening. In eerste instantie denken wij daarbij aan het doorgeven van kennis en ervaringen van de grote gezelschappen aan de kleinere dansgroepen. Immers de grote groepen beschikken in principe over de personele bezetting om een optimale professionaliteit te bereiken. In de praktijk echter komt deze relatie niet of nauwelijks tot stand: er blijkt een grote divergentie te bestaan in opvattingen en ideeën met betrekking tot de danskunst in haar verschijningsvormen tussen de grotere dansgezelschappen en hun dansers enerzijds en de kleinere dansgroepen anderszijds. Die verschillen komen tot uiting in de veelheid aan ondersteunende activiteiten. Slechts waar het gaat om de voor een ieder relevante arbeidsvoorwaarden en CAO's is er een overleg waarin de grote gezelschappen en een aantal kleinere dansgroepen participeren:

Direkteuren Overleg Dans

In het Direktoren Overleg Dans (DOD) zijn - zoals de naam van het overleg al aangeeft - Nederlandse dansgezelschappen gezamenlijk vertegenwoordigd middels hun directeuren. Het gaat daarbij om de direkties van dansgezelschappen die op exploitatiebasis worden gesubsidieerd.

In dit overleg wordt onder meer gesproken over opleidingszaken, afvloeiingsregeling, pensioenregeling, primaire arbeidsvoorwaarden van dansers en overig personeel, voorstellings- en premièreplanning, muzikale begeleiding, kunstzinnige vorming, overeenkomst NOS-tv, honoraria docenten, balletpianisten.

Werkgeversoverleg Podiumkunsten

Oktober 1981 is het Werkgeversoverleg Podiumkunsten (WOP) opgericht, waarin vertegenwoordigd zijn toneel-, mime-, opera-, muziek- en dansgezelschappen, alsook akkommodaties (te weten schouwburgen en konsertzalen). Het Werkgeversoverleg Podiumkunsten heeft als doelstelling het behartigen van de belangen van organisaties van werkgevers en van individuele

werkgevers op het gebied van de podiumkunsten in het algemeen.

De vereniging probeert deze doelstelling te verwezenlijken door o.a.

- a. het vaststellen en bundelen van de belangen van organisaties en individuele werkgevers, daaronder begrepen het koördineren van het beleid, zowel onderling als tegenover derden;
- b. het verkrijgen en verschaffen van informatie;
- c. het geven van voorlichting en advies aan de leden;
- d. het voeren van overleg en akties ten gunste van en het verdedigen van de artistieke, economische, sociale en juridische belangen van de leden, en het onderling en tegenover derden regelen van dergelijke belangen;
- e. het sluiten van overeenkomsten op de onder d. genoemde gebieden.

(Bron: statuten WOP, 30-10-1981).

Het Werkgeversoverleg Podiumkunsten is vooral tot stand gekomen met het oogmerk een drie-partijen-overleg te bereiken tussen werkgevers, werknemers en subsidiënten. Ook de danssektor is vertegenwoordigd in dit overlegorgaan.

Werkgroep Kleine Dansgroepen

Zoals de situatie binnen het dansbestel nu is, zijn de verschillen tussen grote en kleine groepen te groot om erg veel meer dan dergelijke kontakten te verwezenlijken.

Anders is het gesteld met de relaties tussen de kleine dansgroepen onderling: deze kontakten hebben in 1977 geleid tot de oprichting van de Werkgroep Kleine Dansgroepen met de bedoeling gezamenlijk financiële en organisatorische problemen effectiever te kunnen oplossen. De Werkgroep kwam met een uitgebreid aktieprogramma, omdat een overheidsbeleid met betrekking tot de kleine dansgroepen volkomen ontbrak en men in de nabije toekomst geen verbetering verwachtte.

(Overigens zijn deze sombere verwachtingen inmiddels werkelijkheid geworden, getuige onder meer het hernieuwde advies van de Raad voor de kunst aan het voormalige Ministerie van CRM in januari 1982: 'Beleid ten aanzien van de kleine dansgroepen').

De Werkgroep formuleerde een taakstelling op

korte termijn en een op langere termijn.

Op korte termijn had de Werkgroep zich het volgende tot taak gesteld:

- 'het bevorderen van het subsidiëren van kleine dansgroepen en/of dansprojecten;
- het onderhouden en verstevigen van contacten met rijks- en lagere overheden en adviserende instanties;
- het indienen van een gezamenlijke salaris-subsidieaanvraag bij de minister van CRM;
- het bevorderen van een adequate huisvesting en/of repetitie-faciliteiten anderszins ten behoeve van de kleine dansgroepen, alsmede het bevorderen van het scheppen van adequate trainingsmogelijkheden voor de betrokken dansers;
- het verlenen van steun bij het aantrekken van zakelijke, technische en administratieve medewerkers;
- het onderhouden van contacten met schouwburgdirecties en andere bij programmering van voorstellingen betrokkenen; het bevorderen van opname van dansvoorstellingen door kleine dansgroepen in de speelplannen van daarvoor geschikte accommodaties'.

En op langere termijn:

- 'de oprichting van een vereniging, die de belangen van de aangesloten kleine dansgroepen behartigt;
- het bevorderen van een adequaat uitkoopbeleid voor voorstellingen van kleine dansgroepen;
- het voeren van een gerichte publiciteit via de diverse media;
- het nagaan van de mogelijkheden om te komen tot een circuit-bespeling;
- de leden te helpen bij: het opstellen van begrotingen, kontrakten, het voeren van publiciteit, het bemiddelen bij conflicten, de keuze van de rechtsvorm'.

(Bron: Taakstelling Werkgroep Kleine Dansgroepen).

Van de activiteiten op korte termijn heeft de Werkgroep met name in Amsterdam resultaten geboekt ten aanzien van het bevorderen van huisvesting, repetitiefaciliteiten en trainingsmogelijkheden. Dit heeft geleid tot de oprichting van de Stichting Beheer Dansoefenruimten

Amsterdam die als doel heeft: het beheer alsmede de toewijzing van bij haar inbeheer gegeven dansoefenruimten in Amsterdam.

Wat de taken op langere termijn aangaat, worstelt de Werkgroep sinds de oprichting met de keuze van een adequate rechtspersoonlijkheid. De laatste tijd denkt men vooral aan de stichtingsvorm, omdat de Werkgroep draait op een kleine actieve kern en een sterk wisselend ledenbestand heeft. Er is nog steeds geen beslissing genomen over deze kwestie.

Opleidingsraad Beroepsdansonderwijs

Op een vergelijkbare wijze zijn er onderlinge contacten tussen de grotere dansgezelschappen met name waar het gaat om het gezamenlijk gevoelde probleem van de slechte aansluiting van de dansvakopleidingen op de beroepspraktijk zoals deze wordt uitgeoefend bij de grote Nederlandse dansgezelschappen. Het Nationale Ballet, Nederlands Dans Theater en Scapino Ballet hebben hun belangen met betrekking tot dit punt gebundeld in de Stichting Opleidingsraad Beroepsdansonderwijs Nederland. Deze stichting is in 1968 opgericht door genoemde drie dansgezelschappen met de bedoeling gezamenlijk hun 'problemen met betrekking tot de opleiding van dansers bespreekbaar te maken'. Aanleiding was de situatie dat de drie betreffende gezelschappen steeds meer buitenlandse dansers aantrokken, omdat de aanvulling van het tableau de la troupe volgens hen niet kon worden betrokken van de Nederlandse dansvakopleidingen.

Het aansluitingsprobleem is de laatste jaren in omvang blijven toenemen. En ondanks het feit dat velen zich hebben gebogen over deze problematiek en mogelijke oplossingen hebben aangedragen (zoals Amsterdamse Kunstraad, Werkgroep Aansluiting Danseducatie op Werkvelden van het Centraal Dansberaad, Raad voor de Kunst) is men geen stap dichterbij een oplossing gekomen.

Centraal Dansberaad

Als ondersteunende instelling ten behoeve van het gehele werkveld dans funktioneert de Stichting Centraal Dansberaad (CDB), gevestigd in 's-Gravenhage. Deze stichting is opgericht in 1957 en wordt door het Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, gesubsidieerd.

Het beraad stelt zich ten doel: het onderling overleg te bevorderen tussen de verschillende gebieden van de dans, het stimuleren van de dansbeoefening en het wekken van belangstelling voor dans in het algemeen. Het beraad hanteert als invalshoeken: de professionele dansbeoefening, de amateuristische dansbeoefening en de dansante vorming (binnen- zowel als buitenschools) door middel van overleg, advies en dienstverlening'. (Bron: Centraal Instituut voor de Dans, In: Informatiebulletin Raad voor de Kunst nr. 9, 9e jaargang, september 1978). Het Centraal Dansberaad vervult een beraadfunctie ten behoeve van overheden alsmede voor organisaties en instellingen op het gebied van kunsten en onderwijs. Daarnaast heeft het Centraal Dansberaad een dokumentatiefunctie en het beschikt daartoe over een bibliotheek en een documentatieafdeling. Ook geeft het Centraal Dansberaad het Dansbulletin uit, een tijdschrift dat vier keer per jaar verschijnt.

Stichting Danscontact

De Stichting Danscontact is in 1965 opgericht en kent als doelstellingen:

- het stimuleren van de belangstelling voor de danskunst;
- het stimuleren van de uitwisseling van denkbeelden en opvattingen tussen degenen die de danskunst beoefenen.

In het licht van deze doelstellingen staat de laatste jaren de ontwikkeling en stimulering van de Nederlandse choreografie centraal in het beleid van de Stichting. In dit kader richt Danscontact zich op talent-scouting in de choreografie.

Daarnaast is nodig scholing van choreografisch talent en daartoe organiseert de Stichting Danscontact jaarlijks een choreografie-workshop, waarvan de resultaten worden gepresenteerd in een manifestatie. De choreografiemanifestatie heeft tot doel het tonen van werken van jonge, aankomende choreografen. (Bron: Beleidsplan Stichting Danscontact, 1981). Wat deze laatste activiteit aangaat, werkt Danscontact al geruime tijd samen met de Rotterdamse Kunststichting.

Sociaal Instituut voor de
Dans

Dit instituut begon zijn werkzaamheden in 1979 met een startsubsidie van het Ministerie van WVC.

Als taakstelling gaat men uit van:

- dienstverlening aan dansers die binnen afzienbare tijd hun loopbaan zullen beëindigen, respectievelijk hebben beëindigd, met het oog op omscholing en het vinden van een andere werkkring;
- het verzamelen, samenstellen en verspreiden van informatie die dansers nodig hebben voor het uitoefenen van een tweede beroep;
- medewerking aan een toekomstige landelijke afvloeiingsregeling nadat terzake tussen werkgevers, werknemers en subsidiërende overheid overeenstemming is bereikt.

(Bron: Evaluatie van het Sociaal Instituut voor de Dans, 1979-1981).

Het Sociaal Instituut voor de Dans is gevestigd in 's-Gravenhage; in de praktijk is de medewerkster een groot gedeelte van haar werktijd in Amsterdam bereikbaar.

Nederlandse Beroepsvereniging van Danskunstenaars

Dan is er verder de Nederlandse Beroepsvereniging van Danskunstenaars (NBDK). Deze vereniging beoogt de belangenbehartiging van met name dansdocenten met betrekking tot vakinhoudelijke aangelegenheden.

Kunstenbond FNV

Dansers die zich bij een vakbond willen aansluiten, kunnen terecht bij de Kunstenbond FNV, die activiteiten ontplooit ten behoeve van kollektieve en individuele belangenbehartiging in arbeidsrechtelijke kwesties.

Verdere taken

Na dit overzicht van bestaande ondersteunende activiteiten, al dan niet door dansgroepen zelf geïnitieerd en ter hand genomen, is het mogelijk aan te geven welke structurele voorzieningen in de danssector noodzakelijk zijn. We ontlenen de nu volgende punten aan de rapporten van de Boekmanstichting over het Dansaanbod en Dans en publiek, aan het rapport Kans voor de dans van de door het Centraal Dansberaad ingestelde Commissie Aansluiting Danseducatie op Werkvelden en aan het Schetsontwerp voor een Dans Informatie Centrum van de Amsterdamse Kunstraad. De volgende voorzieningen zijn nodig:

- registratie en bemiddeling voor dansers die op kontrakt-

- basis bij produkties en/of dansgroepen verbonden zijn;
- een bemiddeling die ertoe kan leiden, dat choreografen met meerdere gezelschappen een tijd kunnen werken. Het opdrachtenbeleid voor choreografen zou op die manier een geïntegreerd onderdeel van het totale dansbeleid kunnen uitmaken;
  - studio's voor dansers die projektmatig hun beroep uitoefenen;
  - centrale registratie en dokumentatie van de ontwikkelingen en produkties van de verschillende gezelschappen met behulp van bijvoorbeeld persarchieef en videoafdeling;
  - technische apparatuur die door meerdere dansgroepen gebruikt zou kunnen worden;
  - een orkest in grote of kleine bezetting;
  - ondersteuning bij de begeleiding van het publiek;
  - centrale publiciteit voor de dans in het algemeen;
  - ondersteuning van financiële en management-aangelegenheden van kleine dansgroepen;
  - éducation permanente voor dansers, choreografen en dansdocenten via bijvoorbeeld bijscholingskursussen;
  - systematisch verzamelen van statistisch materiaal over dansgezelschappen en dansvakopleidingen.

Er is met betrekking tot de opgesomde punten nauwelijks enige aktie ontplooid. We signaleren slechts.

Nederlands Balletorkest

Het Nederlands Balletorkest heeft als taak de begeleiding van dansvoorstellingen, hetgeen in het verleden niet zonder moeilijkheden is verlopen. De Raad voor de Kunst schreef hierover in 1979 het volgende:

'Gebleken is dat van de zich reeds jaren voortslepende moeilijkheden over de orkestbegeleiding van het Nederlands Danstheater en Het Nationale Ballet vooral de provincie de dupe wordt. Inschakeling van verschillende (regionale of omroep-)orkesten lijkt vanwege de totaal

andere planning van orkesten en balletgezelschappen niet goed mogelijk. Het wordt betreurd dat ook een vruchtbare samenwerking met en tussen het Nederlands Kamerorkest en genoemd balletorkest kennelijk niet realiseerbaar is. Behalve artistieke overwegingen zullen uiteenlopende financiële regelingen met hun gevolgen voor de betrokken balletgezelschappen daaraan niet vreemd zijn. Een definitieve oplossing op lange termijn is echter dringend gewenst'. Die oplossing is echter niet in zicht: de positie van het Nederlands Balletorkest staat nog steeds ter discussie.

Werkplaatsen

Bij de werkplaatsgedachte zoals deze door het voormalige Ministerie van CRM wordt beschreven in de Nota Naareen ontwikkelingsstructuur' (1975), gaat het met name om voorzieningen inzake stage, onderzoek, individuele beroepsontwikkeling en de overgang van kunstvakonderwijs naar beroepspraktijk. In de Nota 'Kans voor de dans' (1977) wordt aangegeven dat een dergelijk brugfunctie vervuld werd (en wordt sic) door het Werkcentrum Dans. Naast activiteiten van de Stichting Danscontact op dit gebied, zijn er de laatste jaren meerdere initiatieven ontplooid met het karakter van een workshop waar dansers maar ook musici en mensen uit andere (kunst)disciplines kunnen experimenteren en komen tot uitwisseling van ervaringen, ideeën en inzichten. De Stichting Dansresearch (Amsterdam) is zo'n werkplaats voor choreografische studie en ook de Stichting Danslab (Amsterdam) funktioneert als een workshop voor onder meer choreografen en dansers: studio voor praktisch-artistiek onderzoek ten behoeve van ontwikkeling en vernieuwing van de dans als theatermiddel. In Rotterdam heeft men onlangs een aanzet gedaan tot oprichting van een werkplaats: de Stichting Moderne Dans en Muziek Circuit.

Centraal Instituut voor de Dans

Met uitzondering van de genoemde voorzieningen zijn er diverse aspecten van de danscultuur waarop niet ingespeeld wordt bij gebrek aan beleidsmatige en financiële ondersteuning.

Zo ontbreekt er een overkoepelend instituut dat alle werkzaamheden van de gehele danssector bundelt, een landelijke organisatie van waaruit de danscultuur in Nederland wordt gesteund. De bestaande organisaties zoals Centraal Dansberaad, Stichting Danscontact en Sociaal Instituut voor de Dans zijn hiervoor niet voldoende toegerust. (Zie ook: Dansnota voor de provincie Noord-Holland, 1982).

Over de noodzakelijke ondersteuning van de danssector, zowel professionele als amateuristische dansbeoefening, heeft de Raad voor de Kunst een beleidsadvies uitgebracht waarin de oprichting van een Centraal Instituut voor de Dans wordt bepleit (augustus 1978).

De Raad voor de Kunst komt hiertoe, na te hebben gekonstateerd dat de behoefte van het veld om in de gebrekkige verzorgingsstructuur van de gehele danssector verandering te brengen, evident is. De Onderafdeling Danskunst van de Raad voor de Kunst is tot de konklusie gekomen:

'... dat de meest doelmatige verzorgingsstructuur gevonden zou kunnen worden in een organisatorische bundeling van activiteiten in één overkoepelend instituut. Dit Centrale instituut voor de dans dient een zo ruim mogelijke taakstelling te hebben. Hiermede zal niet alleen de zo noodzakelijke coördinatie en/of integratie van taken gediend zijn, maar ook de gewenste continuïteit worden verkregen'. (Bron: Centraal Instituut voor de Dans, in: Informatiebulletin Raad voor de Kunst, nr. 9, 9e jaargang, september 1978).

Na overleg met het Centraal Dansberaad en de Stichting Danscontact en na gedachtenwisseling met beleidsambtenaren van het voormalige Ministerie van CRM, geeft de Raad voor de Kunst in zijn advies aan, dat het nieuw te vormen instituut in ieder geval de volgende gebieden zal moeten omvatten:

1. de amateuristische dansbeoefening (zowel binnen- als buitenschools);
2. de dansvakopleiding;
3. de professionele grote dansgroepen;
4. de professionele en semi-professionele kleine dansgroepen;
5. de danstherapie

6. het op dans gerichte wetenschappelijk onderzoek (gegevens ten behoeve van dansgeschiedenis, -theorie en -statistiek);
7. het sociaal-maatschappelijke terrein voor zover het raakvlakken met de danssektor vertoont (bijvoorbeeld het Sociaal Instituut ter begeleiding van de danser; publiciteit en dokumentatie e.d.).

Als algemene doelstelling van het Centraal Instituut voor de Dans ziet de Raad voor de Kunst: 'het initiëren, bundelen en coördineren van activiteiten die de dans in het algemeen bevorderen'.

Als mogelijke taakterreinen noemt de Raad dan:

- a) bibliotheek en dokumentatie (inklusief audiovisueel archief);
- b) voorlichting (uitgave vak- en informatiebladen, eigen konsulentten enz.);
- c) statistiek;
- d) onderzoek, theoretisch en praktisch (artistiek, sociaal-wetenschappelijk, historisch, medisch e.a.);
- e) kontakt en overleg tussen werkterreinen onderling, tussen danssektor en andere, al dan niet kunstzinnige sektoren; met overheden, advieslichamen, onderwijsinstellingen, vakverenigingen etc.;
- f) opstellen van beleidsplannen;
- g) management (begeleiding met betrekking tot administratieve, organisatorische, budgettaire en technische vraagstukken);
- h) bevorderen (bijvoorbeeld door middel van kursussen) van
  - aansluiting danseducatie op werkterreinen
  - dans in de binnenschoolse vorming
  - kadervorming.
- i) begeleiding van dans(vak)leerlingen, dansers en ex-dansers.

Met betrekking tot de totstandkoming van het Centraal Instituut voor de Dans zijn nog weinig vorderingen te bespeuren. Eva van Schaik en Ger van Leeuwen spreken

zelfs van 'een slepende ziekte' in het artikel waarin zij een rekonstruktie geven van de verwickelingen rond de vertraagde komst van het Centraal Instituut voor de Dans (Bron: Muziek en Dans, 6e jaargang, april 1982, nr. 3). Het wachten is nog steeds op de concrete uitwerking van de taakstelling.

Een van de taakterreinen genoemd bij het Centraal Instituut voor de Dans is management.

Diverse instanties signaleren dat bij kleine dansgroepen de behoefte aan financiële en administratieve ondersteuning een ernstig knelpunt vormt. De Werkgroep Kleine Dansgroepen formuleert dit als volgt:

'Ten aanzien van de grote vaste gezelschappen wordt het als normaal beschouwd, dat de overheid ook de kosten voor de organisatie en de administratie subsidieert. Juist kleine groepen worden organisatorisch en administratief zwak ondersteund'. (Uit: brief aan de leden van de Vaste Commissie van CRM d.d. 17 januari 1981).

Op grond hiervan pleit de Werkgroep voor een spoedige totstandkoming van een begeleidingsburo voor de kleine dansgroepen.

Op verzoek van de Werkgroep Kleine Dansgroepen is een Voorbereidingscommissie Begeleidingsbureau voor Kleine Dansgroepen ingesteld die zich heeft gebogen over mogelijke taken voor het buro en de omschrijving van die taken. Gaandeweg ontstond bij de leden van deze Voorbereidingscommissie de wens om eerst te onderzoeken wat het draagvlak van een dergelijk buro zou zijn. Men konkludeerde: 'gezien de aard van de resterende kleine dansgroepen (bedoeld wordt: kleine dansgroepen exclusief de groepen die op basis van continuïteit werken, sic) is de hoeveelheid te verrichten werk te gering voor een bureau, dat zich met name richt op ondersteuning van administratieve en managementtaken'. (Bron: Advies van de Voorbereidingscommissie Begeleidingsbureau voor kleine dansgroepen, april 1981). Er werd geconstateerd dat wel alle kleine dansgroepen behoefte hebben aan voorlichting, advisering en informatie over subsidieregelingen, opstellen van begrotingen e.d. Ofwel: behoefte aan inzicht in financieel-technische zaken. De Voorbereidingscommissie konkludeerde:

'het is niet direkt noodzakelijk om ten behoeve van dit inzicht een bureau op te zetten. Het is heel goed mogelijk om dergelijke informatie in een soort handboekje te verzamelen'.

De Werkgroep Kleine Dansgroepen is met deze voorstellen akkoord gegaan. Het wachten is nu op uitvoering van de plannen tot het maken en uitgeven van een brochure.

Tot slot

Tot zover de noden en wensen met betrekking tot een voorzieningenstructuur in de danssector. Het is de vraag of het voor deze sector realiseerbaar is om de onderlinge dienstverlening dusdanig te ontwikkelen, dat daarmee voorzien kan worden in alle ondersteunende taken waaraan behoefte is. Gezien de sterke gerichtheid van alle dansgroepen op de ontwikkeling van hun eigen repertoire en artistiek nivo kan aan de bereidheid tot onderlinge dienstverlening worden getwijfeld. Naast de vraag naar mogelijkheden voor ondersteunende instellingen, is het de vraag of het wenselijk is om de dansgroepen te stimuleren om zelf ondersteunende taken ter hand te nemen. Immers, dergelijke activiteiten leiden af van de kern waarom het in het dansbestel gaat: het leveren van produkties ten behoeve van het instandhouden en ontwikkelen van een Nederlands dansaanbod. De praktijk van de kleinere dansgroepen wijst dit uit: alle leden van de groep moeten nu inzetbaar zijn in alle fasen van produktie en presentatie, of het nu om vormgeving, belichting of administratie gaat. Door deze en andere werkzaamheden komen zij, minder dan wenselijk is, toe aan het maken en uitvoeren van choreografieën. De ondersteuning zal door een daarin gespecialiseerde instelling moeten worden geleverd.

IV.1. Voorgestelde structuurTaaknivo-drie

Richtlijn voor toedeling aan taaknivo-drie is de variatie in dansaanbod (klassiek ballet, modern ballet, moderne dans, volksdans, folklore) om daarmee een zo breed mogelijk publiek te bereiken.

Hiervoor zijn één à twee dansgroepen nodig die het klassieke en moderne repertoire brengen voor volwassenen: Het Nationale Ballet en Nederlands Dans Theater. Een breed repertoire wordt ook bestreken door het Scapino Ballet, dat zich op een jeugdig publiek richt. Volksdans en folklore vormen het repertoire van het Internationaal Folkloristisch Danstheater dat zowel voor volwassenen als voor een jeugdig publiek optreedt.

Taaknivo-twee

Dansgroepen kunnen zich toeleggen op de edukatieve functie en op de ontwikkeling en de vernieuwing van het repertoire: er zijn dansgroepen met een edukatieve taakstelling, dansgroepen met een experimenteel, modern repertoire en dansgroepen die beide functies in hun activiteiten beogen.

- a. Per regio is nodig tenminste één edukatieve dansgroep.
- Voor de regio Noord (Groningen, Friesland, Drente) kan dit de Noord Nederlandse Dansgroep (gevestigd te Groningen) zijn;
  - Voor de regio Oost (Gelderland en Overijssel) wordt gedacht aan Intro Dans (gevestigd te Arnhem);
  - Voor de regio Zuid (Noord-Brabant, Limburg, Zeeland) ligt er een taak voor het Dansers Collectief (uit Tilburg) of het Limburgs Dans Theater (gevestigd in Maastricht);
  - Voor de regio Midden (Utrecht) is er de groep 7-Up Danstheater (gevestigd in Utrecht),
  - Voor de regio West (Noord-Holland, Zuid-Holland) en de drie grote steden zijn er twee dansgroepen:

Werkcentrum Dans (uit Rotterdam) en DIN (gevestigd te Amsterdam).

- b. Naast dansgroepen met een edukatief repertoire is per regio en voor de drie grote steden een dansgroep nodig met een modern, experimenteel repertoire*. Vooralsnog wordt er alleen gedacht aan tenminste vier moderne, reeds bestaande groepen in de Randstad, zoals: Dansproduktie, Multi-Media, Dansgroep Krisztina de Châtel (alle drie in Noord-Holland), Werkcentrum Dans en Penta Theater (beide in Zuid-Holland). Voor de andere regio's moet eerst het minimumbestel worden ingevuld, voordat aan uitbreiding met experimentele dansgroepen kan worden gedacht.

Taaknivo-één

De dansgroepen op dit taaknivo verkeren in vergelijking met de hiervoor genoemde groepen nog in een aanloopfase, een fase waarin de behoefte aan ondersteuning door en samenwerking met kollega's groot is. Dit gegeven moet zwaarder tellen dan de vraag naar geografische spreiding. Dit betekent dat slechts zeer globaal gespreid wordt naar de regio's en dat men in de praktijk moeilijk kan ontkomen aan een konsentrasie van deze dansgroepen in de Randstad (regio West en grote steden). Dansgroepen op taaknivo-één in de regio West zijn met name: Dansgroep Pauline de Groot, Dansgroep Ruth Meyer, De Nieuwe Dansgroep (alle gevestigd te Amsterdam) en Dance Workshop Amy Gale (gevestigd in Schiedam). In de andere regio's zullen de dansgroepen op taaknivo-één zich veelal eerst dan ontwikkelen als het minimumbestel op taaknivo-twee aanwezig is.

Wat de voorzieningenstructuur aangaat, zijn wij van mening dat de totstandkoming van het Centraal Instituut voor de Dans ten zeerste dient te worden bespoedigd. Aangezien dit instituut een ondersteuningsfunctie dient te krijgen voor het gehele werkveld dans, is de rijks-overheid de aangewezen eerste verantwoordelijke instantie.

---

* Het is natuurlijk ook mogelijk om per regio één dansgezelschap te subsidiëren, dat zich op beide functies richt.

IV.2. Financiële gevolgen van de voorgestelde structuur

Om inzicht te krijgen in de financiële aspecten van de decentralisatie van het dansbeleid, dat uitgaat van een systematisch dansbeleid zal een overzicht worden gegeven van de exploitatiesubsidies van het grootste deel van de dansgezelschappen in 1982 (tabel 1, volgende bladzijde).

De financiële gevolgen van de in dit rapport gegeven systematische indeling van dansgezelschappen vallen in drie delen uiteen, namelijk die voor het rijk (a), voor de provincies buiten de Randstad (b), voor de provincies Noord- en Zuid-Holland en de gemeenten Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam (c).

(a) Rijk

In de hier gegeven indeling van taaknivo's krijgt het rijk de enige financiële verantwoordelijkheid over de grote gezelschappen: Het Nationale Ballet, het Nederlands Dans Theater, het Scapino Ballet en het Internationaal Folkloristisch Danstheater. Dat houdt voor het rijk een lastenverzwaring in van f 6.027.200,-, uitgaande van de exploitatiesubsidie uit de begroting voor 1982. Hier tegenover staat een lastenverlichting van de grote steden Amsterdam: f 4.026.200,- ; 's-Gravenhage: f 1.773.000,-; Rotterdam: f 228.000,-. Deze verschuiving die tegelijkertijd het grootste financiële knelpunt is van dit voorstel zal overigens ook optreden bij een keuze voor de Kaderwet Specifiek Welzijn wanneer deze gezelschappen het predikaat 'van nationaal belang' zouden verkrijgen. Zo'n verschuiving geeft aan dat de sektor in kwestie bestuurlijk nog in een beginstadium is. In de studie van Boekman (Overheid en Kunst, 1939) valt op dat kunstsectoren in de aanvang het meest door steden en pas later door het rijk worden gesubsidieerd. Als de dans vergeleken wordt met musea, toneel of orkesten zien we bij de laatste sectoren een evenwichtiger historisch gegroeide verhouding van de financiële verantwoordelijkheden voor de grote gezelschappen en instellingen.

TABEL 1 EXPLOITATIESUBSIDIES 1982

	Rijk	Provincie	Gemeente
<u>Taaknivo-drie</u>			
Het Nationale Ballet	5.109.100	---	3.568.000 (Amsterdam) 100.000 (Rotterdam)
Nederlands Dans Theater	2.857.000	---	1.773.000 ('s-Gravenhage) 100.000 (Rotterdam)
Scapino Ballet	3.324.800	---	368.200 (Amsterdam) 28.000 (Rotterdam)
Internationaal Folklo- ristisch Danstheater	1.061.400	---	90.000 (Amsterdam)
<u>Taaknivo-twee (Noord)</u>			
Noord-Nederlandse dansgroep	30.000	---	44.530 (Groningen)
Algemeen		54.500	
<u>Taaknivo-twee (Oost)</u>			
Intro Dans	154.000	185.000 (Gelderland) 44.100 (Overijssel)	
<u>Taaknivo-twee (Midden)</u>			
7-Up Danstheater	40.000	29.763 (Utrecht)	
<u>Taaknivo-twee (West)</u>			
DIN	31.000		
Dansproductie	502.000		
Multimedia	574.000		
Krisztina de Châtel	165.000		
Werkcentrum Dans			1.150.000 (Rotterdam)
Penta Theater	70.000		450.000 (Rotterdam)
Algemeen		162.500*	
<u>Taaknivo-twee (Zuid)</u>			
Limburgs Danstheater		30.000	
	13.918.300	505.475	7.671.730
	=====		
* Noord-Holland	115.000		
Zuid-Holland	47.500		
	162.500		

De dans zit wat dat betreft nog steeds in een overgangsfase, die gekenmerkt wordt door:

1. een erg grote financiële inbreng van de grote steden in de grote gezelschappen;
2. een onderontwikkelde danssituatie buiten de Randstad.

Ad. 1: Gezien de enorme verschuivingen zal een overgangsregeling voor een periode van vier jaar moeten worden gemaakt.

Ad. 2: Om de ontwikkeling van het dansbestel buiten de Randstad een impuls te geven, dient in eerste instantie de medesubsidie te worden bepaald op f 80.000,- per regio*. In Hoofdstuk II is bij de uiteenzetting over de bestuurlijke structuur reeds opgemerkt dat de mate waarin het rijk de regio subsidieert wordt bepaald door de wens om een spreidingsbeleid te voeren. Wordt met zo'n beleid ernst gemaakt, dan kan de medesubsidie aanvankelijk de f 80.000,- overstijgen. Afspraken daarover met de toekomstige hoofdsubsidiënt zijn gewenst.

(b) Provincies buiten de Randstad

Met uitzondering van de Regio Oost (Gelderland en Overijssel) kan buiten de Randstad van een achterstand in het dansbeleid worden gesproken. In de door ons gegeven verdeling zou elke regio tenminste een gezelschap op taaknivo-twee moeten subsidiëren. Uitgaande van de exploitatiesubsidie van Intro-dans en die van het Werkcentrum Dans gaat het om een subsidie van tenminste f 500.000,- die, afhankelijk van de wijze waarop de subsidie tot stand komt en de taken die aan het gezelschap worden gegeven, kan oplopen tot f 1.200.000,-.

In het geval van Regio Oost zou een gedeelte van de rijkssubsidie van f 154.000,- aan de provincies in die regio's moeten worden overgedragen waardoor een subsidie van f 80.000,- overblijft.

---

*) Een regio is meer dan één provincie. De bestaande rijks-subsidies moeten met de medesubsidie verrekend worden. Zie onder Provincies buiten de Randstad.

In de Regio Noord en de Regio Midden zal het rijk de subsidie moeten verhogen tot een medesubsidie van f 80.000,-. Voor de Regio Zuid zal een medesubsidie moeten worden ingesteld. Behalve in de Regio Oost zullen de provincies extra geld moeten uittrekken voor het dansbeleid. Per provincie is minimaal f 150.000,- nodig. De provinciale subsidies en de medesubsidie van het rijk bepalen samen de totale exploitatiesubsidie aan het gezelschap.

(c) De Randstad en de grote steden

In de Randstad zijn minimaal vier taaknivo-twee-gezelschappen mogelijk. Daarnaast zouden de drie grote gemeenten een belangrijke plaats kunnen innemen bij het stimuleren van de experimentele dansgroepen. Het feit dat het rijk in de gegeven opzet de grote gezelschappen subsidieert, geeft extra ruimte aan de grote steden. Als de provincies Noord- en Zuid-Holland eveneens gezelschappen subsidiëren kan een geschakeerd dansklimaat ontstaan.

Het is van belang hier mogelijkheden te schetsen, waarop de bestaande subsidiestromen van de gemeenten Amsterdam, 's-Gravenhage en Rotterdam besteed kunnen gaan worden. Het algemene uitgangspunt daarbij is, dat de herverdeling van subsidiestromen niet tot een vermindering van de subsidiestroom per overheid leidt. Dat uitgangspunt is niet alleen van belang bij goed ontwikkelde kunstsectoren, maar vooral bij sectoren die nog in een opbouw-fase verkeren. (Bron: J. van Straalen; Decentralisatie, kunst en museumbeleid, hoofdstuk 5). Het laten weglekken van geldstromen is eenvoudiger dan de opbouw ervan. Dat is een reden om een herverdeling onder voorwaarden van budgettaire neutraliteit nauwgezet te volgen. Het is bovendien van groot belang dat bij herverdeling aansluiting wordt gezocht bij de historisch gegroeide situatie. Dit geldt in het bijzonder voor de grote gemeenten:

- 's-Gravenhage kan van de vrijkomende subsidiestroom tenminste één taaknivo-twee-gezelschap subsidiëren en daarnaast een stimulerend beleid voor experimenten en kleine dansgroepen voeren;

- Voor Rotterdam omvat de vrijkomende subsidiestroom f 228.000,-. Naast de reeds bestaande exploitatie-subsidie aan Werkcentrum Dans, kan een tweede groep op taaknivo-twee instand worden gehouden: Penta Theater. Van het overblijvende bedrag zou een aantal experimenten kunnen worden ondersteund;
- In het geval van Amsterdam komt er een omvangrijke subsidiestroom vrij. In eerste instantie kunnen daarvan tenminste drie taaknivo-twee-gezelschappen instand worden gehouden en kunnen experimenten worden gesubsidieerd.

De bestemming van de overblijvende subsidiestromen zal moeten worden overwogen. Uitgaande van het principe dat de herverdeling van subsidiestromen de totale subsidie per overheid niet mag verminderen, kan gekozen worden voor:

1. de subsidiëring van een vierde taaknivo-twee-gezelschap;
2. een betaling aan het rijk voor de voorstellingen die de taaknivo-drie-gezelschappen in Amsterdam geven.

Konklusie

Bestuurlijk en financieel zijn er problemen bij het decentraliseren van kunstbeleid in kleine kunstsectoren. In de eerste plaats is het beleid dat het rijk voert niet goed decentraliseerbaar of is het reeds gedecentraliseerd.

In de tweede plaats praten we dikwijls meer over het ontwikkelen van nieuw beleid dan over het herverdelen van bestaand beleid.

In de derde plaats is nodig een flexibel systeem van bestuurlijke overeenkomsten voor de duur van bijvoorbeeld vier jaar. (Zie: J. van Straalen en H.J. Aarts, 1981).

In de huidige situatie mankeert het de overheden aan gestructureerd overleg op het gebied van de professionele kunsten. Een Kunstenwet die valt onder het bereik van de Kaderwet Specifiek Welzijn zou een uitkomst kunnen bieden. We bedoelen daarmee dat de planmatige aanpak uit de Kaderwet Specifiek Welzijn wordt overgenomen,

waarbij in het instellingsbesluit van de wet met betrekking tot de kunsten een aantal extra zaken wordt geregeld, zoals de verantwoordelijkheden van overheden, het overleg tussen overheden en de minimale voorzieningen per regio. Periodiek moet worden vastgesteld hoe een en ander dient te worden geïnterpreteerd. Tenslotte zijn er de financiële knelpunten. Zonder duidelijkheid over de spelregels van het overheidsop treden met betrekking tot het kunstbeleid zijn het de financiële knelpunten die een herverdeling van taken het meest in de weg staan.

BIJLAGEN

Bijlage 1a

Poging tot inventarisatie per 1 oktober 1981

Werkgroep Kleine Dansgroepen

Tijdelijk sekretariaat: Intro-dans, Hans Focking,
Scheldestraat 3, 6826 AP Arnhem, 085 - 612795

Onderstaand een bijgestelde adreslijst van de vele kleine dansgroepen of produktiekernen in Nederland. Daar de meeste groepen op projekt-basis werken, verandert de samenstelling nogal eens en daardoor de kontaktadressen. Waar mogelijk of gewenst, wordt een karakteristiek van de groep gegeven. Tenslotte dient benadrukt te worden dat niet alle genoemde groepen deel uitmaken van de 'Werkgroep kleine dansgroepen'.

- 1 . Beweging Dans
Tuinstraat 166^{1a}, 1015 PH Amsterdam, 020 - 259542
(Cees Brandt en Karin Chen)
- 2 . DIN
Laura van der Ende, Marnixstraat 127^{1a},
1015 VK Amsterdam, 020 - 265158
of: Marcel Horsthuis, Westeweg 114, 1852 AL Heiloo,
072 - 336387
(overwegend edukatieve taakstelling)
- 3 . Jaap en Zwaantje Kleijn
Schalkburgerstraat 30', 1091 LM Amsterdam,
020 - 936151
(reeds geruime tijd op non-aktief)
- 4 . Dance Workshop
Amy Gale, Overschiesestraat 56, 3112 HH Schiedam,
010 - 261589/267040
(momenteel veelal werkzaam met Ton Lutgerink)
- 5 . Dance workshop Anne Walsemann
Postbus 736, 2501 CS Den Haag, 070 - 461081
(niet zozeer als groep aan te merken; organiseert vooral cursussen en workshops)
- 6 . Dansgroep Krisztina de Châtel
Barentzstraat 124, 1013 NS Amsterdam, 020 - 253227

- 7 . Dansgroep Marjolein Briër
Schubertlaan 5, 2324 CM Leiden, 071 - 762222
(werkt vooral met amateurs en semi-professionals)
- 8 . Dansgroep Pauline de Groot
1e Leliedwarsstraat 19', 1015 SZ Amsterdam,
020 - 226859
- 9 . Dansgroep Ruth Meijer
Oude Waal 31, 1011 CC Amsterdam, 020 - 242999
10. Stichting Dansproduktie
Gebouw Plancius, Plantage Kerklaan 61,
1018 CX Amsterdam, 020 - 242166
11. Petra Rhijsburger/Eefje de Kieviet
Postbus 61253, 3002 HG Rotterdam, 010 - 125092
(onzekeer of dit seizoen een produktie uitgebracht
wordt)
12. 7-Up Danstheater
Oude Gracht 99, 3511 AE Utrecht
(ook bekend als 'Dansverband de Jet Set; overwegend
edukatief)
13. Danskern Kans/Crawford
Brederodestraat 38', 1054 MV Amsterdam, 020 - 185918
(werken ook regelmatig met Dansgroep Ruth Meijer
en Jazz Dance Workshop Benjamin Feliksdal)
14. Modern Dans Circuit
Mary Sciaroni, Eliotplaats 259, 3068 EL Rotterdam,
010 - 205655
(in oprichting; is momenteel vooral een 'werkplaats')
15. De Groep
Lauriergracht 98, 1016 RM Amsterdam, 020 - 279808
(multi-disciplinair; valt eerder onder de mime)
16. Incidental Theatre
Weteringstraat 1''', 1017 SL Amsterdam, 020 - 253917
(groep rond Yoka van Brummelen; momenteel op
non-aktief)
17. Jazz-extension
Dick Kamerman, Triangelhof 73, 1544 WT Zaandijk,
075 - 287811
(momenteel niet aktief)
18. Jazz Dance Workshop
Benjamin Feliksdal, Schipperstraat 3,
1011 AZ Amsterdam, 020 - 228667

19. Kim van der Boon
Padangstraat 17a, 9715 CK Groningen, 050 - 136182/
127170
(werkt momenteel vooral in andere groepen)
20. Mezzing
Beppie Blankert, Dubbeldamseweg 93, 3314 JA Dordrecht,
078 - 138032
(produktiekern blijft bestaan; Beppie werkt momenteel
vooral in andere groepen)
21. Multi Media
Bart Stuyf, 1e Nassaustraaf 7, 1052 BD Amsterdam,
020 - 862117
(niet zozeer als dansgroep aan te merken)
22. De Nieuwe Dansgroep
Quellijnstraat 41'', 1072 XP Amsterdam, 020 - 765871
of: Hugo de Grootkade 66'', 1052 LW Amsterdam, 020 -
826706
(groep rond Jacqueline Knoops)
23. Noord Nederlandse Dansgroep
Nieuwe Boteringestraaf 63, 9712 PJ Groningen,
050 - 122817/180395
(edukatieve taken naast theateervoorstellingen)
24. Penta theater
Erasmusstraat 41, 3035 LB Rotterdam, 010 - 677898
25. Intro-dans
Scheldestraaf 3, 6826 AP Arnhem, 085 - 612795
(edukatieve taken naast theateervoorstellingen)
26. Werkcentrum Dans
Voorhaven 27, 3025 HC Rotterdam, 010 - 253044/255960
(edukatieve taken naast theateervoorstellingen)
27. Dansers Collectief
Stadstraat 36, 5038 VJ Tilburg, 013 - 353654
(nieuw opgerichte groep rond o.a. Ricardo Anemaet)
28. Limburgs Danstheater
Postbus 103, 6200 AC Maastricht
(stichting in oprichting; één der initiatiefnemers
is Ruud Nederveen)
29. Dansresearch
Eerste Boomdwarsstraat 1, 1015 NC Amsterdam, 020 -
231546
(geen dansgroep, maar een 'werkplaats' voor onder-
zoek en experiment)

30. Ka-dans theater

Funke Küpperstraat 13, 1068 KL Amsterdam

020 - 195238

(amateur/semi-professionele dansgroep o.l.v.

Helena Kat - Alberts)

31. Black Vibration Dance Theatre

Koppeldijk 41, 1391 AE Abcoude, 02946 - 3389

32. Dance explosion

Keizersgracht 302, 1016 EX Amsterdam, 020 - 236767

(showgroep o.l.v. Helen le Clerq)

33. Shusaku & Dormu Dance Theatre

Lomanstraat 83'', 1075 PX Amsterdam, 020 - 724692

Niet opgenomen zijn verschillende combinaties van veelal danspedagogen, die edukatieve schoolvoorstellingen, gevolgd door verwerkingslessen e.d. brengen.

In zekere zin valt Scapino 10 eveneens als kleine dansgroep aan te merken, evenals de aspiranten van het Nederlands Dans Theater, voorzover zij zelfstandig voorstellingen gaan verzorgen.

Opera Forum heeft een balletgroep, die ook zelfstandig activiteiten verzorgt, maar het ziet er naar uit, dat Forum dit onderdeel moet afstoten. Niet onvermeld mag blijven Eigentijdse dans bis, momenteel echter niet actief.

Tenslotte zijn er enkele, vaak multi-disciplinaire groepen, die door Ger van Leeuwen vertegenwoordigd worden.

a - Scapino 10, Luchtvaartstraat 2, 1059 CA Amsterdam,
020 - 153916

b - Nederlands Dans Theater, Koningstraat 118,
2515 JV Den Haag, 070 - 881600

c - Opera Forum, Langestraat 56a, 7511 HC Enschede,
053 - 313849

d - Eigentijdse dans bis, Postbus 5774,
1007 AT Amsterdam

e - Ger J. van Leeuwen, Marnixstraat 121,
1015 VJ Amsterdam, 020 - 235012

Bijlage 1b

Inventarisatie van namen, adressen en telefoonnummers
van dansgroepen, studio's en werkplaatsen en van free-
lance choreografen en solisten (eind 1982)

A) DANSGROEPEN (PROFESSIONEEL)

Stichting Arena

Padangstraat 17A, 9715 CK Groningen, 050 - 717279

Beweging Dans

Egelantierstraat 93E, 1015 PZ Amsterdam, 020 - 259542

Bewegingstheater DIN voor kinderen

Westerweg 114, 1852 AL Heiloo, 072 - 336387

Stichting Bilski Algemeen

Churchillaan 21, 1078 DC Amsterdam, 020 - 764472

Dansers Collectief

Postbus 8130, 5004 GC Tilburg, 013 - 365678

Dansgroep Krisztina de Châtel

Barentszstraat 124, 1013 NS Amsterdam, 020 - 253227

Dansgroep Pauline de Groot

1e Leliedwarsstraat 19', 1015 SZ Amsterdam, 023 - 23059

Dansgroep Ruth Meyer

Valeriusstraat 241, 1075 GL Amsterdam, 020 - 763254

Stichting Danskern

Dusartstraat 57''', 1072 HP Amsterdam, 020 - 762372

Stichting Dansproduktie

Plantage Kerklaan 61, 1018 CX Amsterdam, 020 - 242166

Stichting Dansverband

Oudegracht 99, 3511 AE Utrecht, 030 - 313644

Stichting Eigentijdse Dans Bis

Postbus 5774, 1007 AT Amsterdam, 020 - 278485

Stichting Figuratief Theater Stift

Laan van Meerdervoort 233A, 2563 AB Den Haag,
070 - 639359

De Groep

Lauriergracht 98, 1016 RM Amsterdam, 020 - 279808

Harlekijn Dans

Kerkdijk 11, 3615 BA Westbroek, 03469 - 1444

Internationaal Folkloristisch Danstheater

Havenstraat 6, 1075 PR Amsterdam, 020 - 767442

Intro-dans

Scheldestraat 3, 6826 AP Arnhem, 085 - 612795

Stichting Kunst in Uitvoering

Postbus 16508, 1001 RA Amsterdam, 020 - 258896

Mezzing

Dubbeldamseweg 93, 3314 JA Dordrecht, 078 - 138032

Stichting Multi Media/Bewegingsgroep Bart Stuyf

1e Nassaustraat 7, 1052 BD Amsterdam, 020 - 862117

Stichting Musk

Javastraat 207', 1095 CE Amsterdam, 020 - 939741

Het Nationale Ballet

Stadsschouwburg, 1017 PK Amsterdam, 020 - 255754

Nederlands Dans Theater

Koningstraat 118, 2515 JV Den Haag, 070 - 881600

De Nieuwe Dansgroep

Huge de Grootkade 66'', 1052 LW Amsterdam, 020 - 826706

Noord Nederlandse Dansgroep

p/a Culturele Raad Groningen (tijdelijk)

Martinikerkhof 27, 9712 JH Groningen

Penta Theater

Erasmusstraat 141, 3035 LB Rotterdam, 010 - 677898

Scapino Ballet

Luchtvaartstraat 2, 1059 CA Amsterdam, 020 - 153916

Shusaku & Dormu Dance Theater

Stadhouderskade 90, 1073 AV Amsterdam, 020 - 763240

Werkcentrum Dans

Voorhaven 27, 3025 HC Rotterdam, 010 - 253044/255990

B) DANSGROEPEN

voornamelijk werkend met amateurs of balletschool-
leerlingen

Stichting Ballettheater

Esdoornstraat 15, 4431 DH 's-Gravenpolder, 01103 - 2347

Dansgroep Marjolein Briër

Schubertlaan 5, 2324 CM Leiden, 071 - 762222

Ka-dans Theater

Botteskerksingel 18^{iv}, 1069 XR Amsterdam, 020 - 199081

C) JAZZ-DANSGROEPEN

Black Vibration Dance Theater

Koppeldijk 41, 1391 AE Abcoude, 02946 - 3389

Djazzex

Frankenslag 84, 2582 HT Den Haag, 070 - 545937

European School of Jazz Dance

Kloveniersburgwal 131, 1011 KD Amsterdam, 020 - 245694

Jazz-Extention Dance Theater

Triangelhof 73, 1544 WT Zaandijk, 075 - 287811

D) STUDIO'S EN WERKPLAATSEN

Dance Workshop Anne Walsemann

Postbus 736, 2501 CS Den Haag, 070 - 461081

Danslab-studio (Stichting Danslab)

Overamstelstraat 39, 1091 TM Amsterdam, 020 - 949466

Marnixstraat 121, 1015 VJ Amsterdam, 020 - 235012

Stichting Danswerkplaats Leeuwarden

Ds. ten Catewei 1, 8412 TD Hoornsterzwaag, 05165 - 1761

Studio Jan Luyken

Jan Luykenstraat 19, 1071 CJ Amsterdam, 020 - 125369

Studio Try-out (Stichting Dansresearch)

Weteringschans 159, 1017 SE Amsterdam, 020 - 241672

Van Breestraat 152, 1071 ZX Amsterdam, 020 - 179927

Studio 35

Overamstelstraat 35, 1091 TM Amsterdam, 020 - 936997

Stichting Modern Dans en Muziek Circuit

Eliotplaats 259, 3068 EL Rotterdam, 010 - 205655

Balletstudio Maureen Kramer

Weesperzijde 23, 1091 EC Amsterdam, 020 - 681098

E) FREE-LANCE CHOREOGRAFEN EN SOLISTEN

Truus Bronkhorst

Cliffordstraat 19'', 1051 GR Amsterdam, 020 - 864309

Nils Christe

Frankenslag 84, 2582 HT Den Haag, 070 - 545259

Ruth Füglistaller

Pieter Baststraat 15'', 1071 TW Amsterdam, 020 - 798210

Amy Gale

Overschiësestraat 56, 3112 HH Schiedam, 010 - 261589

Judith Hamer

Transvaalstraat 58^{iv}, 1092 HN Amsterdam, 020 - 948585

Ria Higler

Quellijnstraat 41', 1072 XP Amsterdam, 020 - 710992

Eefje de Kievit

Postbus 3456, 1001 AG Amsterdam, 020 - 256608

Jaap Kleyn

Schalkburgerstraat 30', 1091 LM Amsterdam, 020 - 936151

Ton Lutgerink

Schiedamsesingel 173c, 3012 BB Rotterdam, 010 - 126544

Susanne Reitz

Albert Cuypstraat 123'', 1072 CS Amsterdam, 020 - 716033

Petra Rhijnsburger

Postbus 61253, 3002 HG Rotterdam, 010 - 125092

Nan Romijn

Schipbeekstraat 5, 1078 BK Amsterdam, 020 - 717724

Susan Senduk

Rustenburgerstraat 280', 1073 GL Amsterdam, 020 - 791129

Margie Smit

Bloemgracht 189A, 1016 KP Amsterdam, 020 - 258303

F) INSTELLINGEN

Centraal Dansberaad
Stichting Danscontact
Sociaal Instituut voor de Dans
Riouwstraat 53, 2585 GT Den Haag, 070 - 653779

Stichting Moderne Dans & Beweging
Obrechtstraat 18, 3572 EE Utrecht, 030 - 716546

G) IMPRESSARIATEN

Frascati Producties
Rokin 85, 1012 KL Amsterdam, 020 - 240198

Interface
Lange Leidsedwarsstraat 54, 1017 NM Amsterdam, 020 - 259564

Gail Pilgrim
Haarlemmerstraat 103', 1013 EM Amsterdam, 020 - 277466

Theatermanagement Ger J. van Leeuwen
Marnixstraat 121, 1015 VJ Amsterdam, 020 - 235012

Transpression/Ingrid Tóth
Quellijnstraat 157'', 1073 XK Amsterdam, 020 - 717568

Umbrella Productions
Postbus 713, 9200 AS Drachten, 05120 - 22089/020 - 258669

Vice Versa
Korte Prinsengracht 19, 1013 GN Amsterdam, 020 - 237555

Bijlage 2

Aanbod van gesubsidieerde uitvoerende kunsten, te weten
dans en aantal inwoners per provincie, in procenten
van het totaal, 1979 - 1980.

	<u>DANS</u>		<u>INWONERS</u>	
	Absoluut	In % van het totaal	Absoluut	In % van het totaal
Groningen	9	1%	553.709	4%
Friesland	17	3%	583.989	4%
Drenthe	16	2%	418.479	3%
Overijssel	21	3%	1.018.208	7%
Gelderland	53	8%	1.694.416	12%
Utrecht	46	7%	895.464	6%
Noord-Holland	227	35%	2.307.646	16%
Zuid-Holland	173	27%	3.083.555	22%
Zeeland	6	1%	348.268	2%
Noord-Brabant	54	8%	2.051.195	15%
Limburg	19	3%	1.069.038	8%
Zuidelijke IJsselmeer Polders	4	1%	65.501	0%
Nederland	645	100%	14.089.468	100%

(Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek).

Bijlage 3

Overzicht van de vijftig grootste gemeenten

Groningen	:	Groningen
Friesland	:	Leeuwarden Smallingerland
Drenthe	:	Assen Emmen
Overijssel	:	Almelo Deventer Enschede Hengelo Zwolle
Gelderland	:	Apeldoorn Arnhem Ede Nijmegen Rheden
Utrecht	:	Amersfoort Utrecht Zeist
Noord-Holland	:	Alkmaar Amstelveen Amsterdam Haarlem Haarlemmermeer Den Helder Hilversum Velsen Zaanstad
Zuid-Holland	:	Alphen aan den Rijn Delft Dordrecht Gouda 's-Gravenhage Leiden Ridderkerk Rotterdam Rijswijk Schiedam

Vervolg Zuid-Holland : Vlaardingen
Zoetermeer
Zeeland : -----
Noord-Brabant : Breda
Eindhoven
Helmond
's-Hertogenbosch
Oss
Roosendaal en Nispen
Tilburg
Limburg : Heerlen
Kerkrade
Maastricht
Venlo

LITERATUUR

Advies van de Voorbereidingscommissie begeleidings-
bureau voor kleine dansgroepen.
Amsterdam, 1981.

Beleid ten aanzien van kleine dansgroepen.
Informatiebulletin Raad voor de kunst 13(1982)2(feb).
Advies d.d. 12 januari 1982.

Beleidsplan Stichting danscontact.
's-Gravenhage, 1981.

Boekman, E.
Overheid en Kunst.
Amsterdam, 1939.

Centraal instituut voor de dans.
Informatiebulletin Raad voor de kunst 9(1978)9(sept)
Advies d.d. 8 augustus 1978.

Concept-Nota Cultuurbeleid. Doelstellingen en
voorstellen.
Z.pl., (Gelderland), 1982.

Dans in Friesland. Voorstel tot verbetering van de
danssituatie.
Leeuwarden, 1982. (Fryske Kultuerried).

Dansnota 1973.
Rotterdam, 1973. (Rotterdamse Kunststichting).

Dansnota voor de provincie Noord-Holland.
Z.pl., 1982. (Culturele Raad Noord-Holland).

De toekomst van kunst en cultuur. Een adres aan het Nederlandse parlement.

Amsterdam, 1982. (Federatie van Kunstenaarsverenigingen, Raad voor de Kunst, Vereniging van Nederlandse Toneelgezelschappen, Beroepsvereniging van Beeldende Kunstenaars, Kunstenbond FNV).

Evaluatie van het Sociaal instituut voor de dans 1979 - 1981.

's-Gravenhage, 1981.

Fransen, W.

De sociale positie van de danser en ex-danser.
Amsterdam, 1980.

Hoor, het beweegt! Plan voor het beleid van gemeente en provincie Groningen voor beweging, dans en mime.

Samengesteld door J. Andriessen, B. Blankert, K. van der Boon e.a.

Groningen, 1980.

Jonkers, M., en W. Merckx.

Nota Utrechts kansen voor de dans.

Utrecht, 1980. (Studio moderne dans Utrecht).

Kans voor de dans; knelpunten in de aansluiting van het dansonderwijs op de danspraktijk.

's-Gravenhage, 1977. (Centraal dansberaad/Commissie aansluiting danseducatie op werkvelden).

Kunstbeleid en Decentralisatie: Eindrapport

's-Gravenhage, 1981. (Vereniging van Nederlandse Gemeenten)

Leeuwen, G. van, en E. van Schaik.

Een slepende ziekte. Momentopname van 15 maart 1982.

Reconstruktie van de verwickelingen rond de vertraagde komst van het Centraal instituut voor de dans.

Muziek en dans 6(1982)3(apr)

Muziek en theater.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1977-
(Centraal bureau voor de statistiek).

Naar een beleid voor kleine dansgroepen.

Informatiebulletin Raad voor de kunst 9(1978) 9(sept)
Advies d.d. 5 september 1978.

Nederlands Balletorkest.

Informatiebulletin Raad voor de kunst 8(1977)

Nota kunst en kunstbeleid.

's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1976.

Nota Naar een ontwikkelingsstructuur.

Z.pl., 1975. (Ministerie van cultuur, recreatie en
maatschappelijk werk).

Nota Provinciaal cultuurbeleid in Overijssel.

Z.pl., 1978.

Nota Provinciaal theaterbeleid.

's-Gravenhage, 1981. (Gedeputeerde Staten van Zuid-
Holland).

Nota Provinciaal toneelbeleid.

's-Gravenhage, 1981. (Gedeputeerde Staten van Zuid-Holland).

Nota Provinciaal theaterbeleid Noord-Holland.

Z.pl., 1982.

Notitie over het dansbeleid in Noord-Brabant.

's-Hertogenbosch, 1981. (Culturele Raad Noord-Brabant).

Overzicht van dans in Noord-Holland.

IJmuiden, 1980. (Culturele Raad Noord-Holland).

Relatie kunstpraktijk/kunstonderwijs

Informatiebulletin Raad voor de kunst 13(1982)2(feb)

Rondedans, Een; notitie met betrekking tot de dansvoorziening in de provincie.

Z.pl., z.j. (Culturele Raad Noord-Holland).

Sante, M. van.

Het Sociaal Instituut voor de dans.

Muziek en dans in onderwijs en praktijk 4(1980)

6(jul/aug) 36-37

Schaik, E. van.

De Nederlandse danswereld; aparte planken voor balletboeken.

Muziek en dans 4(1980) 1(febr)

Schaik, E. van.

De verzuiling van de theaterdans.

Kunst tachtig, informatiebulletin extra van de Amsterdamse Kunstraad 5(1981)23(dec)

Schaik, E. van.

Op gespannen voet; geschiedenis van de Nederlandse theaterdans vanaf 1900.

Haarlem, De Haan, 1981.

Schetsontwerp voor een Dans Informatie Centrum.

Amsterdam, 1976. (Amsterdamse Kunstraad/Commissie dans).

Schrijnen-van Gastel, A.

Onderzoek naar de maatschappelijke en culturele reikwijdte van het dansaanbod in Nederland; deel I. Dansaanbod.

Amsterdam, 1973. (Dr. E. Boekmanstichting/Voetzoeker; no. 14).

Schrijnen-van Gastel, A.

Onderzoek naar de maatschappelijke en culturele reikwijdte van het dansaanbod in Nederland; deel II. Dans en publiek.

Amsterdam, 1974. (Dr. E. Boekmanstichting/Voetzoeker; no. 15).

Schrijnen-van Gastel, A.

Onderzoek naar de maatschappelijke en culturele reikwijdte van het dansaanbod in Nederland; samenvatting 'Dansaanbod' en 'Dans en publiek'.
Amsterdam, 1974. (Dr. E. Boekmanstichting/Voetzoeker; no. 16).

Schrijnen-van Gastel, A.

Notitie over problemen van kleine dansgroepen.
Amsterdam, 1978. (Boekmanstichting).

Statuten werkgeversoverleg podiumkunsten.
Z.pl., 1981.

Straalen, J. van.

Uitgaven lagere overheden: provincies
Amsterdam, 1981. (Boekmanstichting).

Straalen, J. van.

Decentralisatie, kunst- en museumbelid.
Amsterdam, 1981. (Boekmanstichting).

Straalen, J. van, en H.J. Aarts.

Eindrapport Museumproject Friesland.
Leeuwarden, 1981. (Provincie Friesland).

Subsidieprincipes voor Amsterdamse dansgroepen.
Amsterdam, z.j. (Amsterdamse kunstraad).

Subsidiëring kleine dansgroepen 1982-1983.

Informatiebulletin Raad voor de kunst 13(1982) 5/6
(mei/juni).
Advies d.d. 14 mei 1982.

Subsidiëring Werkgroep kleine dansgroepen.

Informatiebulletin Raad voor de kunst 10(1979) 4/6
(mei/juli).
Advies d.d. 21 mei 1979.

Werkgroep kleine dansgroepen aan de leden van de Vaste
Commissie van CRM van de Tweede Kamer.
Brief d.d. 17 januari 1981.

Werkgroep Kleine Dansgroepen.

Poging tot inventarisatie per 1 oktober 1981.

Arnhem, 1981.